

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos magistrantūros studijų programa

Ingos Traškevičiūtės

**BENDROJO LAVINIMO MOKYKLŲ PEDAGOGŲ PAGALBA
MIKČIOJANTIEMS MOKINIAMS**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė –
lekt. dr. Vilma Makauskienė*

Magistro darbo santrauka

Darbe atlikta *teorinė* mikčiojančių mokinių psichosocialinės charakteristikos ir pedagogų vaidmens tenkinat pagalbą mikčiojantiems mokiniams *analizė*.

Tyrimo tikslas - nustatyti kokią pagalbą mikčiojantiems mokiniams teikia pedagogai ugdymo procese. Tyrime naudoti metodai: anketinė pedagogų apklausa, pusiau struktūruotas interviu. Atlikta statistinė (vidurkių, χ^2 testo) *duomenų analizė*.

Tyrimo dalyvavo 147 bendrojo lavinimo mokyklų pedagogai, kurių klasėje mokosi vienas ar keli mikčiojantys mokiniai.

Empirinėje dalyje nagrinėjama pedagogų turimos žinios apie mikčiojimą ir jo įveikimo galimybes, jų pagalbos teikimo mikčiojantiems mokiniams ugdymo procese būdus, bendradarbiavimo su tėvais ir logopedais ypatumus siekiant bendro tikslo.

Svarbiausios empirinio tyrimo išvados:

1. Mikčiojimas yra sudėtingas kalbėjimo sutrikimas, kuriam būdingi garsų, skiemenų ir žodžių pakartojimai, tęsimas, artikuliacinio aparato įtampa ir pauzės, kurios neigiamai veikia sklاندus kalbėjimo kokybę. Teorinė mikčiojančių mokinių psichosocialinės charakteristikos analizė parodė, kad mokiniai aiškiai suvokia savo kalbėjimo trūkumus, kurie neigiamai veikia vaiko psichinę sveikatą, apsunkina socializaciją, bei mokymąsi.
2. Mokytojai dažniausiai apie mikčiojimą žinių įgyja konsultuodamiesi su logopedu, bendraudami su mikčiojančio mokinio tėvais, dalindamiesi informacija su kitais mokytojais, ieškodami informacijos internete. pedagoginėje psichologinėje tarnyboje dirbančiais specialistais.
3. Pedagogai ugdydami mikčiojančius mokinius dažniausiai patiria mikčiojančių mokinių atsakinėjimo žodžiu, dalyvavimo popamokinėje veikloje, neigiamo bendraklasių požiūrio, tarpusavio bendravimo, individualaus dėmesio mikčiojančiam skyrimo, informacijos apie mikčiojimą trūkumo, tėvų, psichologų pagalbos gavimo problemas.
4. Pedagogai siekdami padėti mikčiojantiems mokiniams klasėje taiko tokius pagalbos būdus: kalbasi apie mikčiojimą su vaiku, padeda mokiniui tarti sunkesnius žodžius, stengiasi nekreipti dėmesio į mikčiojimą, palaiko lėtą kalbėjimo tempą, stebi ar mikčiojimas netrukdo vaiko aktyvumui, aptaria pagalbos būdus su logopedais, mikčiojančio mokinio tėvais, išsiaiškina mokinio lūkesčius pasiteiraudami, kuo gali jiems padėti, stengiasi nekalbinti sustiprėjus mikčiojimui.
5. Mokytojai bendraudami su mikčiojančių mokinių tėvais: stengiasi išsiaiškinti tėvų lūkesčius apie pagalbos teikimą mikčiojantiems mokiniams, bei informuoti juos apie mikčiojančių mokinių bendravimo ypatumus pamokos metu ir po pamokų. Su mokyklose dirbančiais logopedais pedagogai dalinasi informaciją apie mikčiojančius mokinius, domisi vaiko pasiekimais logopedinėse pratybose, išsako savo nuomonę ir lūkesčius mikčiojančių mokinių ugdymo klausimais.
6. Pagrindinės sritys, kurias pedagogai norėtų tobulinti ugdydami mikčiojančius mokinius: mokinių individualių savybių pažinimas, palankaus ugdytiniui mikroklimato klasėje kūrimas, mokinių išklausymas ir supratimas, teigiamas požiūris į mikčiojimo įveikimo galimybes.

Esminiai žodžiai: bendradarbiavimas, mikčiojimas, mokiniai, pagalba, socializacija.

Turinys

Magistro darbo santrauka	2
Įvadas	4
1. skyrius. MIKČIOJANČIŲ MOKINIŲ PSICHOSOCIALINĖ CHARAKTERISTIKA	7
1.1. Mokinių mikčiojimo požymiai	7
1.2. Mikčiojančių mokinių bendravimo ypatumai.....	8
1.3. Aplinkinių požiūrio reikšmė mikčiojančių mokinių socializacijai	10
2 skyrius. PEDAGOGŲ VAIDMUO TEIKIANT PAGALBĄ MIKČIOJANTIEMS MOKINIAMS	12
2.1. Logopedinės pagalbos mikčiojantiems mokiniams strategijos.....	15
2.2. Palankios ugdymosi aplinkos mikčiojantiems mokiniams kūrimas	18
3. skyrius. PEDAGOGŲ PATIRTIS UGDANT MIKČIOJANČIUS MOKINIUS	20
3.1. Tyrimo metodika.....	20
3.2. Tyrimo dalyviai.....	22
3.3. Informacijos apie mikčiojimą gavimo būdai	23
3.4. Praktinė pedagogų patirtis dirbant su mikčiojančiais	25
3.5. Sunkumai dirbant su mikčiojančiais mokiniais	29
3.6. Pagalbos mikčiojantiems moksleiviams būdai ir jų taikymo veiksmingumas	32
3.7. Pedagoginės pagalbos mikčiojantiems mokiniams kompetencijos vertinimas	36
3.8. Pedagogų bendravimas su kitais pagalbos teikimo dalyviais	38
3.9. Pedagogų veiklos sričių tobulinimas	40
Išvados	44
Literatūra	45
Summary	49
Priedai	50

Įvadas

Mokslinė problema ir tyrimo aktualumas. Pastaraisiais metais vienas svarbiausių pokyčių bendrojo lavinimo mokykloje yra tai, kad demokratinių šalių pavyzdžiu pripažinta specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių vaikų teisė mokytis pagal gebėjimus, gauti jų poreikius atitinkančią pagalbą. Pagalbą teikia ugdymo įstaigose dirbantys specialistai: specialieji pedagogai, logopedai, psichologai, socialiniai pedagogai. Ališauskas (2007) teigia, kad mokyklų psichologai bei socialiniai pedagogai dirba konsultacinį darbą, tiria ugdymo įstaigų problemas, kaupia ir analizuoja mokyklų situaciją atspindinčius duomenis, vykdo pedagoginės psichologinės tarnybos (PPT) parengtas prevencines programas, šviečia mokyklos pedagogus, vaikus ir jų tėvus aktualiomis psichologinėmis temomis. Specialieji pedagogai, logopedai įvertina vaikų ugdymo planus, programas, būdus, teikia rekomendacijas su vaiku dirbančiam pedagogui bei tėvams (Ališauskas, 2007). Tačiau mokytojas yra svarbiausias asmuo, atsakingas už vaiko, taip pat ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčio, ugdymą.

Hargreaves (1999) teigia, vykstant nuolatiniams kaitos procesams, mokytojui nuolat tenka keistis pačiam: plečiasi mokytojų atsakomybė, įvairėja jų vaidmenys. Mokytojas atlieka mažiausiai keturias funkcijas – yra lyderis, pagalbininkas, stebėtojas, pozityvaus ryšio pradininkas (Nijveldt ir kt., 2005). Barkauskaitės (2005) nuomone, mokytojas globoja ir rūpinasi vaiko saugumu, gerai pažįsta jo psichines bei fizines galias, žino raidos sąlygas, palaiko ryšius su artimiausia vaiko aplinka, moko savarankiškumo, ugdo vertybines nuostatas, sudaro natūralias auklėjimo sąlygas, individualizuoja darbą. Profesijos apibrėžtis įpareigoja mokytoją ugdyti visus bendrojo lavinimo mokyklų mokinius, atsiliepti į įvairius specialiuosius ugdymosi poreikius. Statistikos departamento 2010 – 2011 metų duomenimis¹ didžiausią dalį (21 526) specialiųjų poreikių mokinių, integruotų į bendrojo ugdymo klases, sudaro vaikai turintys kalbos sutrikimų².

Kalbos, kalbėjimo ir komunikacijos sutrikimai neigiamai veikia vaiko raidą, apsunkina bendravimą, dažnai tampa mokymosi sunkumų priežastis. Vienas iš labiausiai bendravimą trikdančių sutrikimų yra mikčiojimas. Mikčiojimas dažniausiai sustiprėja pradėjus lankyti mokyklą, 7–8 gyvenimo metais, kai vaikas, lygindamas save su kitais ir analizuodamas aplinkinių reakcijas, pradeda kritiškai vertinti kalbėjimo nesklandumus (Chmella, Reardon, 2001).

Siekiant keisti mikčiojančių vaikų emocines reakcijas į bendravimą ir elgesį kalbinėse situacijose, svarbus vaidmuo tenka jo socialinės aplinkos, komunikacinės sistemos narių (tėvų, pedagogų ir specialistų) teikiamai paramai (Makauskienė, 2008). Mokytojų pagalbos reikšmė

¹ Statistikos departamentas. Prieiga per internetą

<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectarval/saveselections.asp?MainTable=M3110306&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=18464&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=> (žiūrėta 2012-01-02).

² Kalbos sutrikimas – nukrypimas nuo tam tikroje aplinkoje priimtoms kalbinės normos (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993).

mikčiojančių mokinių ugdymosi procese pabrėžia dauguma autorių (Yaruss, Quesall, 2006). Makauskienė (2008) teigia, kad pedagogai, stebėdami vaiko elgesį klasėje, gali pateikti daug vertingos informacijos apie kasdieninėse situacijose pasireiškiančias problemas, kurti palankų mikčiojančiam vaikui mikroklimatą ir padėti įgyvendinti individualaus ugdymosi plano tikslus. Pedagogo tikslas yra ne tik teikti pagalbą mikčiojantiems mokiniams klasėje, bet ir ieškoti situacijų, kad pats ugdytinis pagal savo galimybes aktyviai dalyvautų ugdymosi procese. Tokios nuostatos tampa ypač aktualios skatinant pedagogų, specialistų ir mokinių bendradarbiavimą, teikiant individualizuotą pagalbą mikčiojantiems mokiniams mokykloje.

Tyrimo objektas - pedagogų pagalbos būdai ugdant mikčiojančius mokinius.

Tyrimo tikslas - nustatyti kokią pagalbą mikčiojantiems mokiniams teikia pedagogai ugdymo procese.

Uždaviniai:

1. Remiantis teorine mokslinių šaltinių analize, pateikti mikčiojimo sampratą, mokinių mikčiojimo požymius, psichosocialines charakteristikas.
2. Nustatyti mokytojų žinių apie mikčiojančių mokinių ugdymą šaltinius ir mokytojų gebėjimo teikti pagalbą šiems mokiniams tobulinimo poreikius.
3. Atskleisti mokytojų patiriamas problemas, ugdant mikčiojančius mokinius pamokose, organizuojant mokinių tarpusavio bendravimą, sprendžiant mikčiojančiojo mokinio problemas pamokose ir nepamokinėje veikloje, bendradarbiaujant su mokinių tėvais.
4. Išanalizuoti mokytojų nuomonę apie jų pagalbą mikčiojantiems mokiniams kompetencijas (gebėjimą pažinti ir tenkinti mokinio specialiuosius ugdymosi poreikius, skatinti bendravimą su kitais mokiniais ir pasitikėjimą savimi, bendradarbiauti su tėvais ir specialistais).
5. Atskleisti mokytojų taikomus bendradarbiavimo su mokinio tėvais ir specialistais būdus.

Tyrimo dalyviai: tyrimas buvo atliekamas 2010 m.m. Kauno, Vilniaus, Pasvalio rajono bendrojo lavinimo mokyklose. Tyrimo dalyviai – 147 bendrojo lavinimo mokyklų pedagogai, kurių klasėje mokosi mikčiojantis (-ys) mokinys (-iai). Respondentai pasirinkti tikslinės atrankos metodu. Interviu dalyviai dirba su mikčiojančiais mokiniais.

Tyrimo metodologija ir metodai: teorinė analizė, kiekybiniai (anketinė apklausa) ir kokybiniai (interviu) duomenų rinkimo ir analizės metodai. Statistiniai duomenys apdoroti kompiuterinėmis SPSS 17.0 ir Microsoft Excel programomis. Priklausomai nuo kintamųjų pobūdžio buvo taikomi atitinkami statistiniai metodai:

- 1) faktorinė analizė (Factor Analysis) – statistinis metodas, įgalinantis įvairius kintamuosius jų tarpusavio koreliacijos pagrindu klasifikuoti tarp savęs (Pukėnas, 2009³) t.y. gauti vidinę tiriamojo reiškinių struktūrą;
- 2) neparametrinis statistinis metodas (Kruskal – Wallis testas, reikšmingumo koeficientas $p \leq 0,05$);
- 3) aprašomosios statistikos metodas (%).

Visuose teiginiuose pateikti kintamieji priskirti intervalinei skalei, nepriklausančiam normaliam skirstiniui, kuris buvo tikrinamas χ^2 testu. Visiems teiginiais buvo atliekamas patikimumo testas Kronbach – alfa (žr. 6 priedą).

Probleminiai klausimai:

1. Su kokiais sunkumais susiduria pedagogai ugdydami mikčiojančius mokinius?
2. Kokius pagalbos būdus pedagogai taiko klasėje mikčiojantiems vaikams?
3. Kaip vyksta pedagogų, tėvų bendradarbiavimas ugdant mikčiojančius mokinius?

Pagrindinės sąvokos:

Bendravimas - žmonių socialinės būties forma, pasireiškianti žmonių santykių užmezgimu ir palaikymu, draugyste, partneryste; tai keitimasis informacija, patirtimi, jos turinimas žodiniais ir nežodiniais ženklais (signalais).⁴

Mikčiojimas - kalbos tempo ir ritmo sutrikimas, dėl kurio sutrinka normalus bendravimas.⁵

Socializacija – procesas, per kurį žmogus įsisavina vertybes, normas, elgesio vaidmenis ir modelius, būdingus tai visuomenei, kurioje jis gyvena, o tos vertybės, normos, elgesio vaidmenys ir modeliai tampa žmogaus elgesio ir veiklos motyvacijos pagrindu.⁶

Magistro darbo struktūra.

Šį magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 3 skyriai, išvados naudotos literatūros sąrašas (71 šaltinis), santrauka (reziumė) anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 11 lentelių, 6 paveikslai. Prieduose pateikiama: anketos pavyzdys, interviu klausimai, interviu protokolai, statistinių skaičiavimų lentelės. Darbo apimtis – 50 puslapių.

³ Pukėnas, K. (2009). *Kokybinių duomenų analizė SPSS programa*. Mokomoji knyga. Kaunas: LKKA.

⁴ Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.

⁵ Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (1993). *Logopedija*. Kaunas: Šviesa.

⁶ Matulionis, A. (2002). *Sociologija*. Vilnius: Homo Liber.

1. skyrius. MIKČIOJANČIŲ MOKINIŲ PSICHOSOCIALINĖ CHARAKTERISTIKA

1.1. Mokinių mikčiojimo požymiai

Dažniausiai mikčiojimas prasideda dvejų - penkerių metų amžiuje, intensyviau kalbos raidos periodu (Makauskienė, Ivoškuvienė, 2011; Unčiurys, 1988). Laiku suteikta pagalba ikimokyklinio amžiaus vaikui ir jo šeimai dažnai padeda sėkmingai įveikti kalbėjimo nesklandumus, iki vaikui pradėdant lankyti mokyklą.

Ivoškuvienė, Makauskienė (2008), Unčiurys (1988) pažymi, kad mikčiojimas gali atsinaujinti, sustiprėti arba prasidėti pradėjus lankyti mokyklą, nes 7 – 9 gyvenimo metais vaikai dažnai kritiškai vertina kalbėjimo nesklandumus. Vietoje lengvo garsų, skiemenų pakartojimo ar tęsimo mokyklinio amžiaus mikčiojantiems kalbant atsiranda žymių užsikirtimų, lydimų varžymosi, vengimo, baimės ir nepasitikėjimo savo jėgomis (Makauskienė, Ivoškuvienė, 2008). Pasak Garšvienės ir Ivoškuvienės (1993), kalbos ir kalbėjimo sutrikimai neigiamai veikia asmenybę. Mikčiojantys mokiniai linkę neigiamai save vertinti, atsiranda nenoras bendrauti, formuojasi nepilnavertiškumo jausmas (Blood, Blood, 2004; Makauskienė, 2008). Autoriai teigia, kad moksleiviai pastebi ir kritiškai vertina savo mikčiojimą, jaučia nerimą, baimę ir nusivylimą. Noras nuslėpti mikčiojimą pasireiškia įterpiniais, „sunkių“ žodžių keitimu „lengvesniais“, lydymaisiais judesiais ir specifinių kalbinių situacijų, kuriose mikčiojimas sustiprėja, vengimu. Pasak Šinkariovos (2010), specifinės mikčiojantiems sunkios kalbinės situacijos gali būti kalbėjimas prieš klasę, su nepažįstamais žmonėmis arba telefonu. Menzies, Messenger, Onslow, Packman (2004) pažymi, kad mokinių mikčiojimas gali kisti priklausomai nuo vidinio nerimo intensyvumo, bendravimo situacijos sudėtingumo, pašnekovų reakcijos ir kt. Minėti autoriai pastebi, kad mikčiojimui būdingi požymiai (garsų kartojimas, tęsimas, tylūs užsikirtimai, padidėjusi artikuliacijos aparato įtampa) sustiprėja esant dideliame klausytojų skaičiui, bendraujant su autoritetingais pašnekovais ir pan.

Shapiro (1999) teigia, kad mokinių mikčiojimas yra įsitvirtinęs, pastovus sutrikimas. Dėl problemos ar laiku nesuteiktos, tinkamos logopedinės pagalbos, mokyklinio amžiaus vaikų mikčiojimas dažniausiai būna vidutinio laipsnio. Ivoškuvienės ir Makauskienės (2005) nuomone, vienas iš pagrindinių mikčiojančių mokinių ir ikimokyklinio amžiaus vaikų skirtumų – aiškus kalbėjimo sutrikimo suvokimas. Vieni vaikai patyrę, jog jų kalbėjimas skiriasi nuo aplinkinių, stengiasi kontroliuoti mikčiojimą, ir jų pastangos kartais būna sėkmingos. Kiti, ypač jautrūs vaikai, suvokę savo trūkumus, iš viso vengia kalbėti (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993).

Jei mikčiojančiam vaikui nėra teikiama pagalba, šis sutrikimas gali trukti visą gyvenimą, paveikti asmens gebėjimą komunikuoti ir neleisti pasinaudoti tam tikromis ugdymo bei profesijos pasirinkimo galimybėmis (Bloodstein, 1993).

Apibendrinat galima teigti, jog mikčiojimas yra sudėtingas kalbėjimo sutrikimas, kuriam būdingi garsų, skiemenų ir žodžių pakartojimai, garsų tęsimas, artikuliacinio aparato įtampa ir pauzės, kurios trikdo sklandų kalbėjimą. Šis sutrikimas ir jo įveikimas tampa ypač sudėtingas mokykliniame amžiuje. Mokiniai aiškiai suvokia savo kalbėjimo trūkumus, kurie neigiamai veikia vaiko psichinę sveikatą (nerimo, baimės jausmas), harmoningą socializaciją (socialinių įgūdžių stoka, patyčių problema), bei mokymąsi (vengimas atsakinėti žodžiu).

1.2. Mikčiojančių mokinių bendravimo ypatumai

Mikčiojimas daro įtaką daugeliui gyvenimo sričių, skirtingai veikia kiekvieno mikčiojančio asmens bendravimą, tarpasmeninius santykius ir savęs vertinimą (Makauskienė, 2008).

Jovaiša (2007) bendravimą apibrėžia kaip žmonių socialinės būties formą, pasireiškiančią žmonių santykių užmezgimu ir palaikymu, draugyste, partneryste; tai keitimasis informacija, patirtimi, jos turtinimas žodiniais ir nežodiniais ženklais (signalais).

Maslow, Murray (cit. Almonaitienė, 2007) nurodo bendravimą skatinančius socialinius poreikius: bendrumas, saugumas, laimėjimai, savęs įvertinimas, savigarba, pripažinimas, pranašumas, saviraiška, afiliacija, kontakto palaikymas. Bendrumo (priklausymo) poreikis – poreikis jausti, kad esi grupės narys, kad esi tarp žmonių, kurie tau reikalingi ir tu esi reikalingas. Saugumo poreikis patenkinamas tada, kai iš aplinkos nejaučiama grėsmė nei fiziniam, nei psichologiniam savo saugumui. Laimėjimų poreikis – tai siekis pirmauti, įveikti iššūkius, atitikti aukščiausius standartus. Jis glaudžiai susijęs su pasitikėjimu savimi. Savęs įvertinimo poreikis – siekis rasti savo vietą visuomenėje (grupėje). Savigarbos, savo vertės jautimo poreikis – siekis nebūti kitų žeminamam, niekinamam, užimti tarp kitų žmonių deramą vietą. Dominavimo (savo galios jautimo) ir pripažinimo poreikis – noras kontroliuoti kitus, daryti įtaką aplinkiniams, vadovauti. Pranašumo poreikis – jaustis kuo nors pranašesniu už kitus, užimti išskirtinę padėtį. Saviaktualizacijos ir saviraiškos poreikis – realizuoti potencialias savo galimybes, tapti tuo, kuo gali ir nori tapti. Afiliacijos poreikis – turėti artimų draugų, rūpintis kitais ir iš jų susilaukti to paties, mylėti ir būti mylimiems bei reikalingiems. Poreikis palaikyti kontaktą – noras su kuo nors dalytis emocijomis, užmegzti ryšį. Nepatenkinti mikčiojančių mokinių socialiniai poreikiai apsunkina bendravimą su jį supančia aplinka ir pačiu savimi.

Makauskienė, Ivoškuvienė (2008) siūlo išskirti tris mikčiojančių mokinių jausmų ir požiūrių į bendravimą skirtumus:

1. vaiko emocijos ir požiūris į kalbėjimą nėra tiesiogiai susiję su mikčiojimo sunkumu;
2. tėvų ir vaikų požiūrio ir jausmų apie mikčiojimą skirtumai;
3. vaikų gebėjimas suprasti ir išsakyti savo jausmus ir lūkesčius skirtumas.

Blood ir kt. (2001; 2003) teigia, kad kai kurie tyrimai rodo, jog dauguma mikčiojančių mokinių dėl savo nesklандаus kalbėjimo nepatiria gėdos jausmo ir linkę save vertinti teigiamai, tačiau kita dalis mikčiojančių pripažįsta, kad jaučia baime, nepasitiki savo bendravimo gebėjimais, neigiamai save vertina. Vaiko savivertė, jo požiūris į save, savęs suvokimas daugeliu atveju nulemia jo elgesį bei sėkmę ateityje (Vaičiulienė, 2004). Autorės nuomone, jei savivertė neigiama, vaikas linkęs visur matyti kliūtis. Tokie vaikai nerimastingi, nelengvai pritampa mokykloje, sunkiau bendrauja su bendraamžiais, prasčiau mokosi. Negalėdami laisvai išsakyti savo poreikių ir minčių, mikčiojantieji varžosi, gėdijasi savo kalbėjimo, vengia bendravimo su nepažįstamaisiais žmonėmis ir kalbinių situacijų - atsakinėjimo klasėje, dalyvavimo popamokinėje veikloje, pokalbių telefonu ir pan. (Goštautas, Pikauskienė, Makušienė, 2002). Beck (2005) pažymi, kad vaikai bijo socialinių traumų, pavyzdžiui, bendraamžių atstūmimo, nesėkmių, pajuokos tada, kai įvykiai jiems atrodo svarbūs, kai jiems rūpi įvykių pasekmės.

Tokie patys negatyvūs elgesio, jausmų požymiai, kuriais pasižymi mikčiojantys mokiniai yra būdingi ir patyčių aukoms. Patyčias patiriantys vaikai apibūdinami kaip neatkaklūs, nesaugūs, labai jautrūs, nedrausūs, bailūs, tylūs, pasyvūs, nusišalinę ir mažiau linkę bendrauti bei kalbėtis su kitais vaikais (Olweus, 2003). Galima teigti, kad mikčiojantiems mokiniams yra didesnė rizika patirti patyčias nei asmenims neturintiems sklандаus kalbėjimo sutrikimų. Hodges ir kt. (1999) pažymi, kad artimo draugo turėjimas, ypač paauglystės periodu, gali sušvelninti neigiamo elgesio ir patyčių pasekmes.

Ypač sustiprėja mikčiojančiųjų neigiama reakcija į savo kalbą paauglystėje. Blood, Blood (2004) atlikti tyrimo rezultatai rodo, kad žymiai didesnis skaičius mikčiojančių paauglių (57%) savo komunikacijos kompetenciją vertina prastai, nei nemikčiojantys paaugliai – (13%), ypač viešo kalbėjimo, grupinių diskusijų, tarpasmeninių pokalbių ir kalbėjimo su nepažįstamaisiais atvejais.

Maslow (1987) pabrėžia, kad visiems žmonėms, nepaisant jų amžiaus, ypač svarbu būti pastebėtiems ir priimtiems tokiems, kokie jie yra. Sunkumai atsiranda, kai vaikas negali įgyvendinti vieno iš svarbiausių socialinių poreikių ir praranda galimybę mylėti ir būti mylimam. Tada jo vidinę išmintį, besąlygišką meilę ir gerą valią pradeda slopinti abejonės, nusiminimas, nerimas, baimė ir kaltės jausmas. Vaikas ima tikėti, kad jis negabus, jam nesiseka ir nesiseks toliau, kad nieko pakeisti negalima ir reikia su tuo susitaikyti. Tik save gerbiantis žmogus gali būti kūrybiška, savo gebėjimus realizuojanti asmenybė.

Apibendrinat galima teigti, kad išanalizuoti mikčiojančių mokinių būdingiausi požymiai paaiškina ir papildo aptartus mokinių bendravimo ypatumus. Mikčiojantys mokiniai pasižymi saugumo jausmo, savigarbos, saviraiškos nepakankamumu, kurie neigiamai veikia pasitikėjimą savimi, apsunkina pripažinimo, bendrumo, pranašumo, laimėjimo poreikių patenkinimą. Vieno ar kelių socialinių poreikių neįgyvendinimas neigiamai veikia mikčiojančiųjų bendravimą.

1.3. Aplinkinių požiūrio reikšmė mikčiojančių mokinių socializacijai

Vaikų ir paauglių socializacijos, asmenybės raidą, jos ugdymosi galimybes, aplinkos ir individo tarpusavio santykių svarbą nagrinėjo daugelis Lietuvos mokslininkų: Kvieskienė, (2000, 2003, 2005); Juodaitytė, (2002); Aramavičiūtė, (2009) ir daugelis kitų.

Leliūgienė (1997) teigia, kad pagrindiniai socializacijos proceso elementai yra individas ir jo aplinka. Pirminė individo socializacija vyksta šeimoje. Būtent šeimoje formuojasi pirmosios vaiko pažiūros į tikrovės reiškinius. Šeima vaikui yra referentinė grupė: jos narių siekimus ir elgesį jis laiko savo elgesio standartu, savo siekimų ir tikslų šaltiniu (Gučas, 1990). Šeima sąlygoja ne tik asmenybės formavimąsi, bet ir žmogaus savęs vertinimą, pasitikėjimą, stimuliuoja jo kūrybinį bei socialinį aktyvumą (Leliūgienė, 2003). Aramavičiūtės (2009) nuomone, svarbu suvokti, kurie šeimos gyvenimo komponentai – šeimos sudėtis, psichologinis klimatas, tarpusavio santykiai, nuotaikos, sudarančios šeimos psichologinį lauką, paveikia atskirų besiformuojančios vaiko asmenybės savybių sklaidą.

Eptein, Bishop (1981) (cit. Makauskienė, Ivoškuvienė, 2011) pažymi, kad šeimos nariai veikia vienas kito mintis, jausmus ir veiksmus, vieno asmens funkcionavimo pokyčiai neišvengiamai sukelia kitų šeimos narių pokyčius. Pasak Makauskienės, Ivoškuvienės (2011) nėra aiškių įrodymų apie tėvų nerimo įtaką mikčiojimui, tačiau tėvai, bendraudami su mikčiojančiais vaikais, yra labiau nerimastingi nei su sklandžiai kalbančiais. Tėvų nerimas gali neigiamai paveikti vaiko mintis, jausmus ir elgseną. Nerimastingos šeimos narių ir aplinkinių žmonių reakcijos į vaiko užsikirtimus gali lemti nepilnavertiškumo, žemą vaiko savęs vertinimą ir kritinį požiūrį į savo kalbėjimą.

Galima manyti, kad tėvų, kurie jaučia kaltę dėl mikčiojimo, vaikai turi didesnę kalbėjimo baimę, labiau nepasitiki savimi. Todėl ikimokykliniu laikotarpiu siekiant įvertinti mikčiojimą į pagalbos procesą vis aktyviau įtraukiami tėvai taikant įvairius darbo būdus ir metodus. Pagalba teikiama ne tik vaikui, bet ir jo šeimai. Logopedinių pratybų metu siekiama sumažinti tėvų ir pačių mikčiojančių kaltės, baimės jausmą. Shapiro (1999) teigia, kad kuo aktyviau šeima dalyvauja mikčiojimo įveikimo procese, tuo greičiau vaikas įgyja sklandaus kalbėjimo įgūdžių, efektyviai juos taiko, pozityviai vertina savo komunikacinius sugebėjimus.

Nuo šeimos didele dalimi priklauso, kaip vyksta fizinė, emocinė ir socialinė žmogaus raida visą gyvenimą. Vaiko socializavimas šeimoje tai ne vien jo emocijų pasaulio plėtojimas, tobulinimas ar valdymas, bet ir pagalba geriau suvokti pasaulį ir save bei gilinti vaiko patirtį (Vaitkevičius, 1995).

Atėjimas į mokyklą yra naujos gyvenimosi ir veiklos, naujos padėties visuomenėje, naujų santykių su suaugusiais ir vienmečiais pradžia. Labai svarbu, kad mokykloje vaikas galėtų išreikšti

savo žmogiškąją esmę, sistemingai lavintų savo intelektą ir kitus gebėjimus, ugdytų valią, jausmus įgytų būtinų žinių ir įgūdžių, susidarytų humaniškų vertybių sistemą, kuria remdamasis sėkmingai pritaптų visuomenėje (Poderienė, Janonytė, 2006). Mokantis mokykloje už vaikų socialinį ugdymą atsakomybė tenka mokytojui. Analizuojant mikčiojančių mokinių socializaciją mokykloje, svarbu atkreipti dėmesį į mokytojo asmenybės savybes, jo teigiamą požiūrį į mikčiojančius mokinius. Steponkutės (2007) nuomone, neįmanoma mokinius nuteikti pozityviai, jeigu pats pedagogas yra kitokios nuomonės apie mikčiojančią mokinį. Messenger, Onslow, Packman, Menzies (2004) tyrimų rezultatai rodo, kad mikčiojančiųjų socialinis ir profesinis funkcionavimas yra sutrikdytas. Gauti duomenys patvirtina, kad mokytojų ir bendraamžių neigiamas vertinimas, neigiamai veikia tolimesnio mikčiojančiųjų gyvenimo kokybę. Galima sutikti su Shapiro (1999) nuomone, kad diskomfortas ir neigiama reakcija į mikčiojančius mokinius, atspindi mokytojo patirties ir supratimo stoką.

Taigi, nuo pedagogo požiūrio, jo pasirengimo ugdyti mikčiojančią vaiką, priklauso mikčiojančių mokinių adaptacija bendraamžių grupėje bei bendravimo sėkmė. Ryšiai tarp bendraamžių daro įtaką vaikų socialiniai tapatybei, savigarbai ir socialiniam statusui (Espelage, 2002). Mokytojas turi sudaryti sąlygas kryptingiems mokinių tarpusavio santykiams, siekti, kad kiekvienas kolektyvo narys, kuo geriau vertintų save ir kitus kolektyvo narius, stengtis visapusiškai pažinti kiekvieną mokinį, kad galėtų ugdyti, formuoti, integruoti ir padėti adaptuotis (Poderienė, Janonytė, 2006). Shapiro (1999) (cit. Makauskienė, 2008) įsitikinimu, mikčiojančią žmogų svarbu priimti kaip visumą, unikalią asmenybę, komunikacijos proceso dalyvį, kuris funkcionuoja bendroje sistemoje.

Paauglystėje ypač svarbūs ir reikšmingi bendraamžių draugystės, jų pripažinimo poreikiai (Valickas, 1997; Blood, Blood, 2004). Pasak Blood, Blood, (2004), priėmimas į bendraamžių tarpą siejamas su populiarumu grupėse, artimesne draugyste, teigiamu savęs suvokimu, akademinio pažangumu ir platesnėmis socialinėmis kompetencijomis. Socializacija dažniausiai vyksta per grupinę patirtį, be to, socializacija susijusi ne tiek su vaiko individualumu, kiek su jo, grupės nario, panašumu į kitus grupės narius (Juodaitytė, 2002).

Socialinis palyginimas - tai žmogaus savęs pažinimo būdas, kuomet savo savybės lyginamos su kitų žmonių ypatybėmis. Lygindami save su kitais, mes galime išsiaiškinti, kiek esame blogesni arba geresni už kitus ir kiek esame panašūs arba skirtingi nuo kitų. Mes lyginame save su kitais, kai nesame tikri dėl savo elgesio, jausmų, sugebėjimų ir pan. (Almonaitienė, 2002).

Moksleiviai pastebi bendraamžių silpnąsias puses, išskirtinumus ir dažnai juos vertina kritiškai (Ivoškuvienė, Makauskienė, 2006). Mikčiojantys mokiniai dažnai susiduria su patyčių problema. Langevin ir kitų autorių atlikti tyrimai (1998) parodė, kad dėl kalbėjimo nesklaidumų bendraamžių patyčias ir erzimą patiria 59% mikčiojančių moksleivių. Tokiu būdu mikčiojimas

tampa ne tik pastoviu vaiko savęs vaizdo konstruktu, bet ir sėkmingos socializacijos, saviraiškos kliūtimi (Makauskienė, 2008). Bierman (1999) teigia, kad bendraamžių atstūmimas gali skatinti mikčiojančių mokinių vienišumą, depresiją, prastesnius mokymosi rezultatus, žemesnę savigarbą, agresiją, uždarumą, dirglumą, antisocialinio elgesio tikimybę ir dažniau pasikartojančią patyčių riziką.

Galima teigti, kad mikčiojančių socializacijos sėkmė priklauso nuo suaugusiųjų požiūrio į juos, kuris vienaip ar kitaip veikia patį mikčiojantį ir salygoja kitų vaikų elgesį ir požiūrį į mikčiojančius asmenis. Tėvų nuomonė, supratimas, adekvatus vaiko kalbėjimo nesklaidumų vertinimas, elgesys su mikčiojančiu vaiku svarbiausias vaikystėje. Vaikas augdamas iš tėvų perima elgesio, veiklos, charakterio savybes. Mokytojo vaidmuo vaiko socializacijoje tampa reikšmingas pradėjus lankyti mokyklą. Kad mikčiojantis mokinys jaustųsi savimi pasitikintis, kuo dažniau patirtų bendravimo sėkmę būtinas tėvų, mokytojų, bendraamžių pripažinimas ir palaikymas. Jų nuomonė įtakoja mikčiojančių mokinių mokymąsi, elgesį, savijautą. Šeima ir mokykla, kurioje vaikai praleidžia daug laiko, lemia vaiko asmenybės formavimąsi. Mokytojai turi skatinti vaikų tarpusavio toleranciją, humaniškumą, empatiškumą, teigiamą požiūrį į besikeičiančią aplinką ir vertybes.

2 skyrius. PEDAGOGŲ VAIDMUO TEIKIANT PAGALBĄ MIKČIOJANTIEMS MOKINIAMS

Daugelis autorių (Makauskienė, Ivoškuvienė, Ruškus, 2006; Ivoškuvienė, Makauskienė, Bružinskienė, 2007; Makauskienė, Ivoškuvienė, 2005, 2008, 2010, 2011) teigia, kad mikčiojimą reikia vertinti, kaip multidimensinį sutrikimą, kuriam įveikti reikalinga kompleksinė pagalba. Vaikų specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimas tampa ne tik specialistų (specialiųjų pedagogų, logopedų, psichologų, socialinių pedagogų ir kt.) veiklos sritis, į šį procesą įsitraukia vis daugiau ugdymo proceso dalyvių: tėvų, vaikų, bendrųjų pedagogų (Ališauskas, Jomantaitė, 2008). Ališausko (2003) nuomone, pagrindinis asmuo, atliekantis pirminį ir tęstinį vaiko ugdymo(si) poreikių, tarp jų ir specialiųjų ugdymosi poreikių įvertinimą, ir teikiantis nuolatinę pedagoginę (ir specialiąją pedagoginę) pagalbą ugdytiniui, yra klasės (dalyko) mokytojas. Žutautienė (2001), Carl, Dell, (2000), Makauskienė, Ivoškuvienė (2008) išskiria mokytojų pagalbos reikšmę mikčiojančių mokinių ugdymosi procese.

Pasak Garšvienės ir Ivoškuvienės (1997), mokytojas, norėdamas padėti vaikui, turinčiam kalbos ir komunikacijos sutrikimų, turi turėti supratimą apie juos ir žinoti, kokie mokymo(si) sunkumai atsiranda dėl jų. Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas mikčiojantiems mokiniams, kurie dėl savo kalbėjimo sunkumų patiria įvairių bendravimo problemų, nepilnavertiškumo pojūtį, psichologines traumas, bandydami įveikti ar paslėpti kalbos trūkumus. Anot autorių, pedagogai,

dirbantys su šiais vaikais, turi suprasti jų vidinį pasaulį, nuolatinį nerimą dėl kalbėjimo problemų ir visais įmanomais būdais jiems padėti. Būtina apmąstyti savo elgesį ir suvokti, kad per didelis ar per menkas dėmesingumas mokiniui gali pagelbėti ar, priešingai, pabloginti jo kalbėjimą (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1997).

Mokytojai dažnai klausia: „kada ir kokiomis sąlygomis mikčiojantis vaikas gali būti paprašytas padeklamuoti eilėraščių klasėje?“, „ar reikia kalbėti su juo apie jo kalbą, ar ją ignoruoti?“, „ką daryti, jeigu kiti vaikai juokiasi ir erzina mikčiojantį vaiką?“ (Shapiro, 1999). Autorius pateikia keletą rekomendacijų mokytojams:

1) *Palaikykite visus vaikus, ypač tuos, kurie mikčioja.* Palaikyti vaiką, reiškia parodyti supratimą, artumą, ir paskatinti už padarytas ar daromas pastangas (Manning, 1996). Mokytojai su mikčiojančiais mokiniais turi bendrauti nuoširdžiai, savo teigiamą požiūrį į mikčiojantį perduoti pačiam vaikui ir aplinkiniams (Shapiro, 1999).

2) *Suteikite vaikui galimybę kalbėti daugiau, kai jis kalba sklandžiai, ir mažiau, kai jo mikčiojimas sustiprėja.* Vaikui augant, mikčiojimas dažnai stiprėja, užsikirtimai pasireiškia vis įvairesnėse situacijose ir vis dažniau. Mokytojai, suprasdami mikčiojimo cikliškumą, gali skatinti vaiką daugiau bendrauti tomis dienomis, kai jis kalba sklandžiau. Suteikdami vaikui galimybę kalbėti dienomis, kai kalba sklandesnė, padedame vaikui teigiamai žiūrėti į bendravimą ir matyti geresnes sklandaus kalbėjimo mokymo perspektyvas (Shapiro, 1999). Ir atvirkščiai, mokytojas gali dažniau kviešti atsakinėti kitus mokinius, tomis dienomis, kai mikčiojančio mokinio kalbėjimas ne toks sklandus. Manning (1996) teigia, kad mokytojai, suvokdami jaudulio poveikį mikčiojimui kartais gali pakviesti vaiką kalbėti netikėtai, arba pamokos pradžioje, kai mikčiojimas mažiau tikėtinas. Po to, kai vaikas baigia atsakinėti, jis gali atsipalaiduoti ir atidžiau klausytis dėstomo dalyko. Panašiai mokytojas gali kviešti mikčiojantį vaiką atsakinėti, kai laukiamas atsakymas yra trumpas, ypatingai tomis dienomis, kai vaiko kalba ne tokia sklandi. Teigiamas mokytojo ir mokinio santykis labai svarbus įveikiant mikčiojimą (Shapiro, 1999).

3) *Tikėkitės, kad mokinys atliks įprastas užduotis, tačiau kai reikia, elkitės lanksčiau, palaikykite mikčiojantį mokinį.* Lygiai taip kaip kai kuriems vaikams reikia pagalbos kitose srityse (pvz., matematikos, skaitymo, fizinio aktyvumo), taip ir šiuo atveju mokytojas turi rasti būdų, kaip užtikrinti mikčiojančių mokinių sėkmę. Vienas iš sprendimų yra pasikalbėti apie šią problemą dviese su vaiku, taip sukuriant abipusį supratimą ir išreiškiant palaikymą. Svarbu, kad mokytojas domėtųsi vaiko jausmais, pasistengtų jį suprasti bei palaikyti (Shapiro, 1999).

4) *Žvelkite mikčiojančio mokinio akimis.* Mokytojai turėtų elgtis su mikčiojančiais vaikais kiek įmanoma „natūraliau“. Tai reiškia būti aktyviu klausytoju, išlaikyti tinkamą akių kontaktą ir kantriai laukti, kol vaikas pabaigs sakyti, ką pradėjęs. Mikčiojantiems mokiniams svarbu žinoti, kad jie turi tiek laiko, kiek jiems reikia savo mintims išreikšti. Mokytojai, kaip ir tėvai, gali pagirti mokinį,

kada jis kalba sklandžiai ar pastebėję kalbėjimo pagerėjimą, taip pat gali skatinti ir padėti lėtai, ramiai tarti žodžius, kurių anksčiau vaikas sklandžiai neišsardavo (Shapiro, 1999).

5) *Palaikykite mokinius, ypač mikčiojančius, dėl jų kasdienių pergalių.* Manning (1996) teigia, kad mokytojas, pastebėdamas vaiko aktyvumą klasėje, nepaisant jo mikčiojimo, atliekant užduotį, ar ją atlikus, gali vaiką pagirti. Kuo daugiau mokytojas supranta ir įsitraukia į pagalbos teikimo procesą, tuo labiau vaikas stengiasi kontroliuoti savo kalbėjimą klasėje. Svarbiausia, kad mokytojas pastebėjęs net ir nedidelį progresą, gali pagirti mikčiojantį mokinį, taip prisidėdamas prie intervencijos ir skatindamas teigiamą vaiko savivoką (Shapiro, 1999).

6) *Neišskirkite ir neleiskite išskirti mikčiojančio mokinio.* Shapiro (1999) nuomone, mokytojas norėdamas apsaugoti mikčiojantį mokinį, gali kalbėtis su klasės mokiniais apie mikčiojimą ir paskatinti bendraklasių supratimą, tačiau reikia elgtis atsargiai. Galima sukurti klasės taisykles dėl kalbančio nepertraukinėjimo. Visi vaikai turės galimybę atsakinėti ar kalbėti neskubėdami. Mokytojas gali aktyviai klausyti patvirtindamas, ką pasakė kiekvienas vaikas, tokiu būdu padrašindamas kalbantį. Svarbu priimti ir teigiamai įvertinti visų vaikų pastangas (Shapiro, 1999).

7) *Pravesti pamoką tema: „Išskirtinumas“.* Mikčiojimas gali būti aptartas kaip vienas iš išskirtinimų. Vaikai gali kalbėti apie savo pomėgius ir stipriąsias puses, bei apie sritis, kuriose kiekvienas norėtų pasiekti geresnių rezultatų. Mikčiojantis mokinys gali kalbėti apie savo stipriąsias puses ir nurodyti, kad siekia pagerinti savo kalbėjimą. Jis gali paaiškinti, kaip bando pritaikyti sklandaus kalbėjimo įgūdžius klasėje. Naudinga, kad su klase apie išskirtinumą kalbėtų skirtingi specialistai. Pavyzdžiui, logopedas gali papasakoti apie mikčiojimą ir kitus bendravimo sunkumus; medicinos sesuo galėtų papasakoti apie ligas, sindromus ir jutimo negalias. Žinios apie žmonių išskirtinumus padeda sukurti tarpusavio supratimą, aplinkinių priėmimą, palaikymą ir skatina toleranciją. Vienas iš mokytojo švietimo tikslų – leisti kiekvienam asmeniui tapti tuo, kuo jis gali tapti ir padėti mokytis vieniems iš kitų (Shapiro, 1999).

Užsienio autorių nuomone, daugelis suaugusiųjų mikčiojančių žmonių patvirtina, kad mikčiojimas neigiamai veikia žmogaus asmenybę mokantis mokykloje. Messenger, Onslow, Packman, Menzies (2004) atlikti tyrimo duomenys rodo, kad pradinukai kritiškai vertina mikčiojančius bendraamžius ir dažniau juos atstumia nei sklandžiai kalbančius vaikus. Minėtų autorių teigimu, dėl šių priežasčių mikčiojantys pradinukai patiria daugiau patyčių nei jų bendraamžiai. Remiantis užsienio šalių mokslininkų patirtimi, galima teigti, kad vienas iš pagrindinių uždavinių tenkinant mikčiojančių mokinių poreikius yra teigiamo mikroklimato klasėje ir požiūrio į mikčiojančius asmenis kūrimas.

Pasak Barkauskaitės ir kt. (2005) mokytojai, kurių klasėse yra vaikų su specialiaisiais poreikiais, turi atsižvelgti į keturis bendruosius dalykus:

- *vaikų specialiuosius poreikius* – juos būtina traktuoti kaip normalias savybes;

- *požiūrį* – reikia stengtis įveikti įprastą neišmanymą ir pakeisti neigiamą nuostatą mokinių su specialiaisiais poreikiais atžvilgiu;
- *įvertinimą* – būtina pažinti mokinio privalumus, o norint jam padėti, juos įvertinti ir pakeisti;
- *mokymą* – reikia remtis turima informacija apie mokinius su specialiaisiais poreikiais ir kiekvienam iš jų taikyti tinkamus mokymo metodus.

Dirbdamas su specialiujų poreikių mokiniais, mokytojas turėtų žinoti ir akcentuoti specialiųjų poreikių mokinių normalumą, skatinti teigiamą požiūrį į juos. Svarbu, kad mokytojas ir kiti mokiniai susiformuotų nuomonę, jog specialiųjų poreikių turintys mokiniai yra tokie kaip visi. Mokytojų užduotis – padėti mokiniams palankiai vertinti visus žmones ir keisti nuostatą vaikų turinčių specialiųjų poreikių atžvilgiu (Barkauskaitė ir kt., 2005). Šios nuostatos ypač svarbios ugdant mikčiojančius vaikus.

Galima teigti, kad mokytojo asmenybė ir jo teikiama pagalba mikčiojantiems mokiniams yra vienas iš svarbiausių veiksnių, kuriant saugų klasės mikroklimatą, modeliuojant harmoningus mokinių tarpusavio santykius. Pasinaudodamas visomis ugdymo formomis, bendradarbiaudamas su logopedu, kitais specialistais, tėvais, kitomis institucijomis, mokytojas turi padėti mikčiojančiam mokiniui jaustis saugiai klasėje, mokykloje, visuomenėje.

2.1. Logopedinės pagalbos mikčiojantiems mokiniams strategijos

Pasak Makauskienės, Ivoškuvienės, Luneckienės (2010), planuojant logopedinę pagalbą, numatomi pagrindiniai ugdomieji, mokomieji bei auklėjamieji uždaviniai. Juos įgyvendinant laikomasi holistinio požiūrio ir įvairių didaktinių principų – sistemingumo, nuoseklumo, vaizdumo, individualizavimo, prieinamumo ir t. t. Mikčiojimo įveikimas apima ne tik tiesioginį darbą su mikčiojančiais, bet ir jo prevenciją. Ivoškuvienės (1993), Makauskienės (2008) nuomone, dabartiniu metu logopedinėje praktikoje dominuoja kompleksinės pagalbos mikčiojantiems modelis, apimantis skirtingas poveikio priemones: 1) medikamentinį gydymą, 2) psichoterapiją, 3) logopedinį darbą, 4) darbą su mikčiojančiųjų tėvais ir artimaisiais.

Remiantis Cambell (2000), Ivoškuvienės, Makauskienės (2005) ir kt. autorių nuomone, teikiant logopedinę pagalbą mikčiojantiems moksleiviams galima išskirti tokias mikčiojimo terapijos dalis: 1) kalbėjimo ir mikčiojimo analizavimas; 2) sklandaus kalbėjimo įgūdžių ugdymas; 3) požiūrio į mikčiojimą ir emocijų keitimas; 4) sklandaus kalbėjimo įgūdžių perkėlimas į kasdieninio gyvenimo situacijas.

Identifikavimo etape mikčiojantysis ir logopedas analizuoja natūralų kalbėjimo procesą, aptaria mikčiojimo požymius, užsikirtimų pobūdį ir lokalizaciją (Ivoškuvienė, Makauskienė 2005). Išsamus kalbėjimo ir mikčiojimo analizavimas leidžia geriau pažinti savo kalbėjimą, sumažinti

įtampą kalbant (Ivoškuvienė, Makauskienė 2005), paneigti klaidingus įsitikinimus apie patį sutrikimą (Dell, 2000).

Mikčiojimo sunkumo pažinimas padeda mokantis sklandaus kalbėjimo ir/ar mikčiojimo modifikavimo būdų. Mikčiojantys moksleiviai mokomi nevengti „sunkių“ žodžių, pratinami kalbant neskubėti, atsispirti laiko spaudimui, keisti mikčiojimą įvairiais būdais: taikyti valingus nesklandumus, panaikinti užsikirtimus (pavyzdžiui, anuliuavimas, atsitraukimas, lengvas, švelnus žodžio pradžios tarimas ir kt.) (Ivoškuvienė, Makauskienė 2005). Daugelis autorių pažymi, vaiko negatyvių jausmų ir požiūrio į mikčiojimą keitimo svarbą sklandaus kalbėjimo ugdymo procese. Todėl labai svarbu skatinti mokinių teigiamą savęs vertinimą ir požiūrį į bendravimą.

Ivoškuvienės, Makauskienės (2005) nuomone, sklandaus kalbėjimas realiose kasdieninio gyvenimo situacijose – vienas iš sudėtingiausių mikčiojimo įveikimo etapų. Kalbėdamas su bendraamžiais, šeimos nariais ar pedagogais, vaikas ne tik perkelia įgūdžius, bet kuria naujus reagavimo modelius (Makauskienė, 2008). Autorės teigimu, sklandaus kalbėjimo įgūdžių generalizacija turi būti vertinama kaip perkėlimo – kūrimo procesas, kurio metu mikčiojantis mokosi išlaikyti sklandaus kalbėjimo įgūdžius ir konstruktyviai priimti kalbines situacijas.

Sudėtinga mikčiojimo dinamika lemia įvairių mikčiojimo įveikimo metodų derinimo būtinumą, atsižvelgiant į mikčiojančiojo amžių, poreikius, bei sutrikimo pobūdį (Ivoškuvienė, Makauskienė, 2006). Conture (1990) (cit., Ivoškuvienė, Makauskienė 2005), rekomenduoja teikiant logopedinę pagalbą mikčiojantiems mokiniams derinti mikčiojimo keitimo ir sklandaus kalbėjimo ugdymo strategijas.

Lisienė (2003) Amerikos mikčiojimo fondo leidinyje rašo, kad mikčiojimo modifikavimo terapijos tikslas – pašalinti kalbėjimo ir vengimo kalbėti baimę, keisti mikčiojančiojo elgesį. Taikant sklandaus kalbėjimo ugdymo strategijas didžiausias dėmesys skiriamas įgūdžių formavimui ir įtvirtinimui.

1 lentelėje analizuojami mikčiojimo keitimo ir sklandaus kalbėjimo strategijų panašumai ir skirtumai.

Mikčiojimo modifikavimo ir sklاندus kalbėjimo strategijų palyginimas

Mikčiojimo modifikavimo strategija	Sklاندus kalbėjimo strategija
a. Terapijos tikslai	
1. Didelis dėmesys skiriamas kalbos baimės ir vengimo kalbėti šalinti.	1. Nedidelis dėmesys skiriamas baimei kalbėti ir vengimui kalbėti šalinti
2. Kontroliuojamo kalbėjimo ar priimtino mikčiojimo mokymas. Asmuo mokomas sklاندus kalbėjimo taikant įvairius metodus, modifikuojančius mikčiojimą.	2. Savaiminio kontroliuojamo kalbėjimo mokymas. Pacientas mokomas sklاندus kalbėjimo įvairiose situacijose.
3. Sklاندumo palaikymas skatinant atsikratyti baimės ir vengimo kalbėti. Įvairių metodų modifikuojančių mikčiojimą, taikymas.	3. Sklاندus kalbėjimo ugdymas keičiant kalbėjimo būdą, taikant specialias programas ir darbo būdus.
4. Dėmesys skiriamas bendravimo gebėjimams tobulinti.	4. Dėmesys (tačiau nepakankamas) skiriamas bendravimo gebėjimams tobulinti.
b. Logopedo pagalbos metodai	
1. Struktūrai būdingas mokymas ir konsultavimas.	1. Struktūrai būdingas sąlygotumo ir programavimo principai.
2. Duomenų rinkimas visapusiškai žvelgiant į paciento mikčiojimą.	2. Duomenų rinkimas konkrečiai analizuojant paciento kalbėjimą.

Mokinių mikčiojimo įveikimo procese derinamos sklاندus kalbėjimo ugdymo ir mikčiojimo modifikavimo sistemos, taikomi įvairūs logopedinės pagalbos komponentai. Tuo atveju, kai mikčiojantis vaikas išgyvena dėl savo kalbėjimo, varžosi ir vengia bendravimo tam tikrose situacijose, svarbu didesnę dėmesį skirti jo požiūrio į mikčiojimą keitimui, darbui su jausmais ir emocijomis, skatinant pozityvų savęs vertinimą ir adekvačias reakcijas į kalbos sunkumus (Makauskienė, 2008). Autorės nuomone, kai vaikų kalboje pasireiškia stiprūs užsikirtimai, tačiau mikčiojimas netrukdo jų kasdieninėje veikloje, logopedinės pagalbos tikslas – mokyti atpalaiduoti ir/ar įveikti įtampą artikuliaciniame aparate, kontroliuoti kvėpavimą, tarimą ir kalbėjimo tempą.

2.2. Palankios ugdymosi aplinkos mikčiojantiems mokiniams kūrimas

Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių ugdymo kokybė priklauso ne tik su juo dirbančių logopedų, psichologų, specialiųjų pedagogų ar mokytojų, bet ir nuo veiklios, darnios mokytojų bei specialistų komandos. Pagrindiniai komandos bruožai yra bendradarbiavimas, tarpusavio pagalba, vienalytiškumo ir įvairiapusiškumo pusiausvyra (Ališauskienė, 2002). Tenkinat individualius mikčiojančių mokinių poreikius visų asmenų buvimas yra reikalingas ir būtinas.

Didžioji dalis iniciatyvos bendradarbiavimo metu, ugdant mikčiojančius mokinius, tenka logopedui. Mokyklos logopedas padeda klasių bei dalykų mokytojams, mikčiojančių mokinių pagalbos teikimo, ugdymo klausimais, teikia logopedinę pagalbą mikčiojantiems mokiniams individualių ar grupinių pratybų metu. Mokytojai turi galimybę tęsti logopedų darbą klasėje. Rimkienės (1996) nuomone, pedagogas gali koreguoti mokinio kalbą, ir tuo pačiu įtvirtinti logopedo darbą įvairiais būdais: 1) pamokų metu; 2) per įvairią mokinių veiklą; 3) atlikdama individualias, specialias logopedo paskirtas užduotis.

Kad mokytojas galėtų tinkamai organizuoti pagalbą mikčiojantiems mokiniams, jis turi gerai žinoti kalbos sutrikimų priežastis, požymius, individualias mokinių savybes, su mokyklos logopedu laikytis vienodų reikalavimų. Mokytojas kartu su logopedu turėtų sudaryti programas įvairiems mokinių gebėjimams ir kalbai ugdyti. Labai svarbu ugdant mokinių kalbą yra nuolatinis logopedo ir mokytojos darbo tęstinumas ir perimamumo palaikymas.

Geras klasės mikroklimas, tarpusavio santykiai labiausiai priklauso nuo mokytojo ir teigiamai veikia mokinių socializaciją. Todėl vienas iš pagrindinių pedagogų mikčiojantiems mokiniams uždavinių turėtų būti palankaus mikroklimate klasėje kūrimas. Svarbiausi gero psichologinio klimato požymiai: visi bendraujantieji jaučiasi esą svarbūs, aplinkinių priimami, vertinami, palaiko vieni kitus, dalijasi atsakomybe ir kartu sprendžia iškilusias problemas. (Almonaitienė, 2007).

Shapiro (1999) pažymi, kad sėkmingas mikčiojimo įveikimas neatsiejamas nuo aktyvaus šeimos dalyvavimo bendroje komandoje. Galima sutikti su Gudžiūnienės (2010) nuomone, kuri teigia, kad reikia tobulinti tėvų informavimo ugdymo įstaigoje sistemą – dažniau bendrauti ir bendradarbiauti su tėvais. Skatinti juos dalyvauti sutrikusios kalbos vaiko ugdymo procese: pasiūlyti priimtinausią bendravimo formą, kviesti atvykti jiems patogiu laiku, atsižvelgti į jų pageidavimus ir norus, suteikti jiems kuo daugiau informacijos apie vaiko ugdymo, pagalbos galimybes, supažindinti su logopedinio darbo specifika, galimais sunkumais, konsultuoti, teikti informaciją apie vaiko kalbos pokyčius. Kuo aktyviau šeima dalyvauja mikčiojimo įveikimo procese, tuo greičiau vaikas įgyja sklandaus kalbėjimo įgūdžių, efektyviai juos taiko, pozityviai vertina savo komunikacijos gebėjimus (Shapiro, 1999). Dewey (cit. Ališauskienė, 2002) pažymi,

kad ugdymo proceso esmę sudaro kūrimas tokios aplinkos, kurioje proceso dalyviai gali sąveikauti ir mokytis vienas iš kito. Socialinių modelių grupė „ėjimas kartu“ padeda kurti edukacinę tikrovę, skatinančią tėvus bendradarbiauti su specialistais, bendrauti su savo vaiku ir taip jį geriau pažinti.

Siekiant efektyvios pagalbos svarbus aktyvus paties mikčiojančio dalyvavimas ugdymosi procese. Atlikti kokybinio tyrimo duomenys rodo, kad pedagogai dažnai nežino, kaip jie galėtų padėti moksleiviui klasėje, ne visada gali skirti papildomai laiko atsižvelgti į individualius mikčiojančiojo poreikius (Ivoškuvienė, Makauskienė, 2006). Autorių nuomone, kiekvieno moksleivio gyvenimiška patirtis yra unikali, tačiau aplinkinių parama bei realistiškas paties mikčiojančiojo požiūris į šį sutrikimą yra ypač reikšmingos sklandaus kalbėjimo ugdymo sąlygos.

Pasak Ališausko (2002), labai dažnai vaikas yra ne lygiateisis partneris, o objektas, kurio ypatumų pažinimu ir jo specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimu užsiima mokytojai, specialieji pedagogai. Neretai vaiko problemos sprendžiamos jo neatsiklausus. Ne visada vaikas tinkamai išklausomas ir išgirstamas. Kartais specialistai siekia padėti vaikui, net nepasiteiravę, kaip pats vaikas supranta problemą, kokios pagalbos jam reikėtų, ar priimtina jam siūloma pagalba. Miltenienė (2005) nurodo, kad reikalingos informacijos suteikimas ir vaiko įgalinimas dalyvauti priimant svarbius sprendimus – tai sąlygos savipažinimui ir teigiamam savęs vertinimui. Savęs suvokimas ir vertinimas – tai individo savęs paties, savo galimybių, pasiekimų, kompetencijų, savybių ir vietos tarp kitų žmonių supratimas ir vertinimas. Vaikai gali pasiūlyti labai vertingų idėjų, patarimų, kuriais galima pasinaudoti planuojant ugdymo(si) procesą. Į(si)traukimo laipsnis turėtų būti susijęs su vaiko amžiumi ir galimybėmis dalyvauti ir, žinoma, priklausys nuo mokytojo noro vykdyti įsipareigojimus, tėvų paramos, paties vaiko susidomėjimo ir motyvacijos (Miltenienė, 2005).

Apibendrinat galima teigti, kad norint įveikti mikčiojimo sutrikimą, reikalingas tarpdisciplininės komandos narių aktyvus dalyvavimas, bendravimas ir bendradarbiavimas siekiant vieningų tikslų. Logopedas tiesiogiai teikia pagalbą mikčiojantiems mokiniams bei aktyviai konsultuoja ir įgalina pedagogus, tėvus. Mokytojas formuoja klasės vaikų teigiamą požiūrį į mikčiojantį mokinį, skatina jo pasitikėjimą savimi, norą bendrauti, domisi vaiko pasiekimais logopedo kabinete, stengiasi vadovautis logopedo pateiktomis rekomendacijomis, apie mikčiojančių mokinių ugdymą.

3. skyrius. PEDAGOGŲ PATIRTIS UGDANT MIKČIOJANČIUS MOKINIUS

3.1. Tyrimo metodika

Tyrimu siekiama išsiaiškinti bendrojo lavinimo mokyklų pedagogų darbo kryptis teikiant pagalbą mikčiojantiems mokiniams. Tyrimui atlikti buvo naudojama anketinė apklausa (žr. 1 priedą). Anketa sudaryta remiantis pusiau struktūruoto interviu duomenimis su 3 pedagogais (žr. 4 priedą), ugdančiais mikčiojančius mokinius ir vienu mikčiojančiu mokiniu (žr. 5 priedą). Interviu tikslas buvo papildyti bei patikslinti literatūros šaltiniuose pristatomą informaciją apie pedagogų ir mikčiojančių mokinių bendravimo klasėje ypatumus, teikiant individualizuotą pagalbą mokykloje. Bandyta išsiaiškinti, kokios yra gerosios patirtys, su kokiais sunkumais bei išūkiomis susiduriama, kokie yra pedagogų ir mikčiojančių mokinių bendri kalbėjimo nesklaidumams įveikti lūkesčiai. Siekiant užtikrinti duomenų patikimumą ir išsamumą tyrimas grindžiamas sisteminė metodologijos nuostata, kai taikoma tyrimo dalyvių ir metodų trianguliacija – naudojami kiekybiniai (anketinė apklausa) ir kokybiniai (pusiau struktūruotas interviu) metodai.

Žydžiūnaitės (2001) nuomone, interviu gali būti grupinis arba individualus. Šiame tyrime buvo naudotas individualus pusiau struktūruotas interviu. Pusiau struktūruotame interviu iš anksto numatomi būtini ir galimi klausimai, struktūruojami tik iš dalies (Tidikis, 2003). Tyrimo metu tyrėjas turi galimybę užduoti papildomus, tikslinamuosius klausimus ir tokiu būdu geriau pažinti tyrinėjamą reiškinį, lanksčiau vesti interviu, t.y. atsižvelgiant į atsakymą, formuluoti kitą klausimą, išsiaiškinti niuansus (Kardelis, 2002).

Pusiau struktūruotas interviu šiame darbe buvo naudojamas: 1) tyrimo pradžioje norint patikslinti tyrimo problemą, hipotezę bei jos formulavimą; 2) siekiant tikslesnių klausimų anketai parengti; 3) kaip papildomas metodas išsamesnei informacijai gauti kartu su anketavimu.

Anketinė apklausa pasirinkta, atsižvelgiant į jos privalumus, nes apklausoje naudojamas klausimų pateikimo nuoseklumas, kuris lemia, kad kiekvienas respondentas gaus tuos pačius atsakymus į klausimų variantus (Kardelis, 2005). Anoniminė anketa yra efektyvus metodas dėl to, kad atspindi tikrąją respondento nuomonę, kurios jis gali nepripažinti apklausiant žodžiu. Uždaro tipo klausimai suteikia galimybę gauti labiau struktūruotus duomenis, nes respondentai pasirenka jiems priimtinausią variantą (Kardelis, 2005).

Anketą, kuri skirta mokytojams, sudaro dvi skalės. Pirmoje – nominalinėje skalėje (demografiniame bloke) - pateikiamos žinios apie respondentus:

- Lytis;
- Amžius;
- Pedagoginio darbo stažas;
- Profesinė kvalifikacija;

- Gyvenamoji vieta;
- Mikčiojančiųjų skaičius darbo praktikoje;
- Narystė vaiko gerovės komisijoje;
- Kvalifikacijos kėlimas mikčiojimo tema;
- Asmeninė respondentų patirtis su mikčiojančiais asmenimis ne savo darbovietėje.

Antrąją – ranginę skalę sudaro 9 klausimų blokai, kuriais siekiama išsiaiškinti:

- Kaip dažnai pedagogai dalyvauja kvalifikacijos kėlimo renginiuose mikčiojimo tema;
- Iš kur dažniausiai gauna informacijos apie mikčiojimą;
- Kokie yra pastebėjimai ir su kokiais sunkumais susiduria pedagogai ugdydami mikčiojančius mokinius;
- Kokius pagalbos būdus taiko mikčiojantiems mokiniams ir kaip vertina savo pagalbos kompetenciją;
- Kaip dažnai bendrauja ir kaip bendradarbiauja su kitais ugdymo proceso dalyviais;
- Kokias sritis pedagogai turėtų ir/ar norėtų tobulinti ugdydami mikčiojančius mokinius savo klasėje.

Respondentams anketos buvo išdalintos tiesiogiai bei siunčiamos elektroniniu paštu.

Tyrimo metu buvo išdalinta 170 anketų, iš kurių 5 - sugadintos, 18 – negražintos (grižtamumas 86%). Siekiant objektyvių atsakymų, pateiktos anoniminės anketos. Respondentams anketoje nereikėjo nurodyti savo vardo ar pavardės. Duomenų statistinė analizė atlikta *SPSS Statistics 17.0*, grafinė analizė – MS Excel 2007 kompiuterinėmis programomis. Bendros žinios apie tiriamuosius pateiktos paveiksluose, procentine išraiška. 7 bloko gauti rezultatai apie „Pedagogų bendravimo su kitais pagalbos teikimo dalyviais dažnumas“ pateiktas procentine išraiška. Nuo 3 klausimų bloko („Informacijos apie mikčiojimą gavimo būdai“) analizuojami teiginių atsakymai pateikti ranginėje skalėje, skaičiuotas kiekvienas teiginio vidurkis, nuokrypis nuo vidurkio ir statistiškai reikšmingas skirtumas tarp nepriklausomų kintamųjų:

- mokytojų darbo stažo;
- kvalifikacinės kategorijos;
- darbovietės;
- patirties su mikčiojančiais asmenimis ne savo darbovietėje.

Šie teiginiai vertinami atsižvelgiant į nepriklausomas kategorijas: kvalifikaciją, pedagoginio darbo stažą, ugdymo įstaigą, kvalifikacijos tobulinimą. 6, 7, 10 klausimų blokai turi daug panašių teiginių, todėl jų palyginimui buvo naudota faktūrinė analizė pagal tuos pačius kintamuosius. Visuose teiginiuose pateikti kintamieji priskirti intervalinei skalei, nepriklausančiai normaliniam skirstiniui, kuris buvo tikrinamas χ^2 testu. *Chi-Square* (χ^2) kriterijus padeda išsiaiškinti, ar stebimi

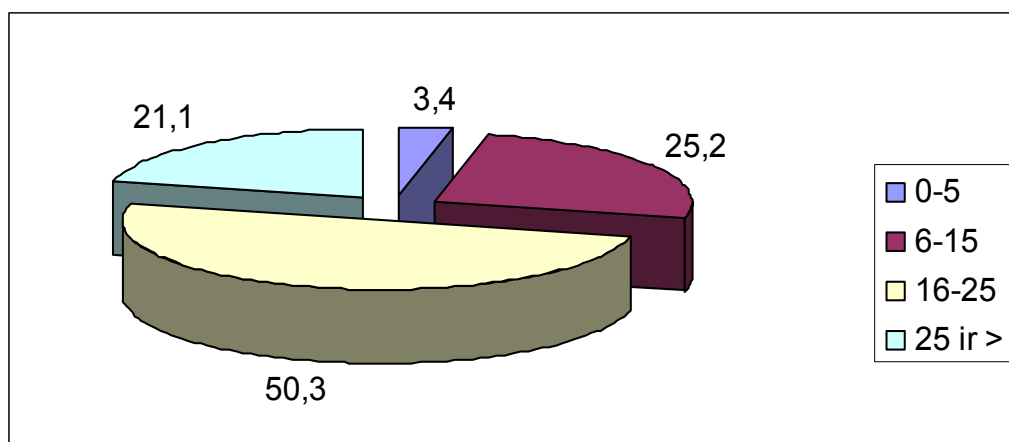
kintamieji yra priklausomi ar nepriklausomi (Čėkanavičius, Murauskas, 2000). Vidurkių palyginimui taikytas Kruskal -Wallis testas, parenkant patikimumo ribą 0,05. Visiems teiginiams buvo atliekamas patikimumo testas Kronbach – alfa (žr. 6 priedą).

Rezultatų analizėje neatsižvelgiama į respondentų lytį, amžių ir gyvenamąją vietą, nes išankstinė anketų analizė parodė, kad apklausoje dalyvavo vien moterys, o amžius susietas su darbo stažu. Apklausoje dalyvavo 7 pedagogai iš Pasvalio rajono, o tai sudaro 4,7%, todėl tyrimo rezultatams įtakos jie neturi.

3.2. Tyrimo dalyviai

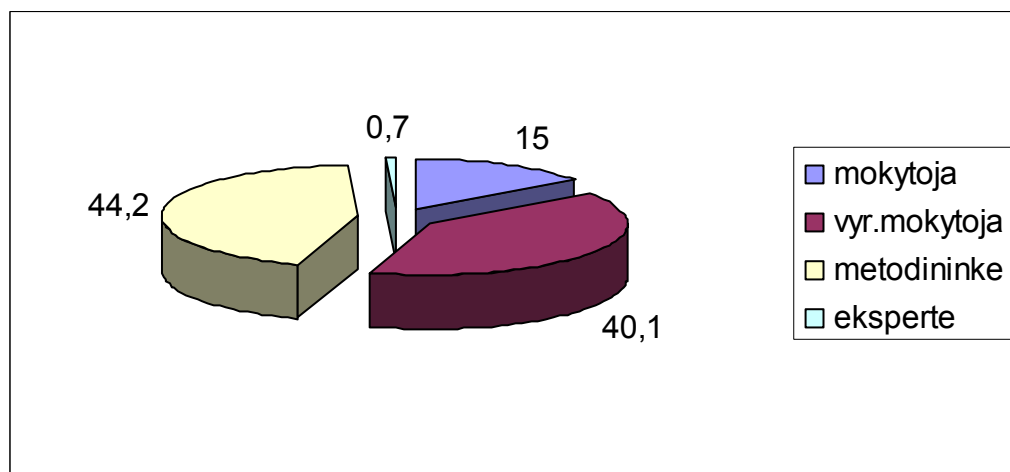
Tyrimas atliktas Kauno, Vilniaus miestuose, Pasvalio rajone. Bendradarbiaujant su pedagoginėmis psichologinėmis tarnybomis (PPT), mokyklų logopedais, tiriamieji pasirinkti tikslinės atrankos metodu. Tyrime dalyvavo bendrojo lavinimo mokyklų pedagogai, kurių klasėje mokosi mikčiojantis (-ys) mokinys (-iai). Interviu dalyviai tyrime laikomi savo srities ekspertais, nes yra tiesiogiai susidūrę su šiuo darbe analizuojama tema.

Pusę apklausoje dalyvavusių visų pedagogų turi ilgesnį nei 15 metų pedagoginio darbo stažą. Trumpiausiai dirbantys (iki 5 metų) sudarė tik 3,4% (žr. 1 paveikslą).

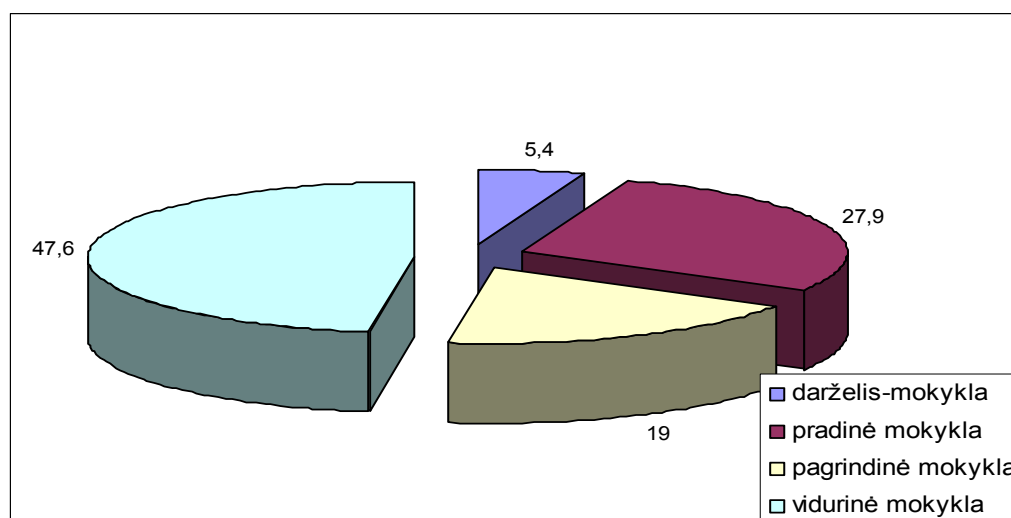
1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal pedagoginio darbo stažą, %

Respondentų pasiskirstymas pagal kvalifikacinę kategoriją (žr. 2 paveikslą) rodo, kad tyrime dalyvavo daugiausiai mokytojų metodininkų (44,2%) ir (40,1%) vyr. mokytojų, 15% visų apklaustųjų sudaro mokytojai ir tik 1 respondentas (0,7%) turintis logopedo eksperto kvalifikacinę kategoriją. Į jo nuomonę atsižvelgiama analizuojant mokytojus metodininkus.

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal kvalifikacinę kategoriją, %

Analizuojant mokytojų pasiskirstymą pagal darbo vietą (žr. 3 paveikslą) nustatyta, kad daugiausiai respondentų (47,6%) dirba vidurinėje mokykloje, nemaža dalis apklaustųjų dirba pradinėje mokykloje (27,9%), likusi dalis tiriamųjų (19%) dirba pagrindinėje ir darželyje – mokykloje (5,4%).

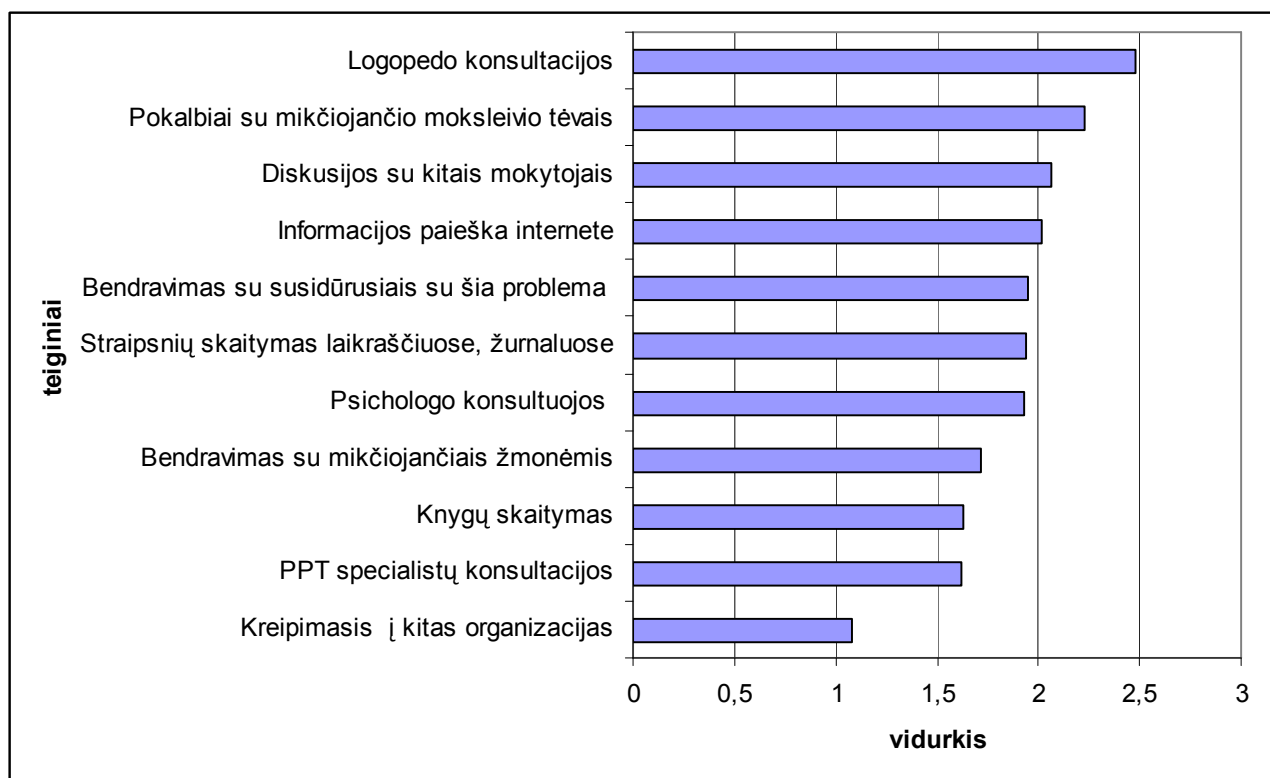
3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal darbo vietą, %

3.3. Informacijos apie mikčiojimą gavimo būdai

Tyrimo metu stengtasi išsiaiškinti, kaip mokytojai gauna informaciją. Naujų žinių apie mikčiojimą respondentai dažniausiai įgyja konsultuodamiesi su logopedu, kalbėdami su mikčiojančio moksleivio tėvais, diskutuodami su kitais mokytojais (žr. 4 paveikslą). Galima daryti prielaidą, kad tokius tyrimo rezultatus galėjo lemti bendra mokytojų, logopedų darbovietė. Mokyklos bendruomenės nariams, kartu įtraukiant ir tėvus, yra naudinga keistis, dalintis informacija apie mikčiojantį mokinį ugdymo įstaigoje. Rečiau pedagogai apie mikčiojimą renkasi

tokius informacijos gavimo būdus: knygų skaitymas, konsultavimasis su pedagoginės psichologinės tarnybos specialistai ir informacijos paieška kitose organizacijose.

Interviu metu mokytojai pasakojo, kad apie mikčiojimą jie daugiausiai sužino iš mokykloje dirbančio logopedo. *Iš pat pradžių labai daug tardavausi su logopede. Nežinojau, kad toks sutrikimas yra įvardintas vaiko dokumentuose. Neieškojau knygų apie mikčiojimą. Nebuvo poreikio, nes šiuo atveju, vaikas niekuo nesiskiria nuo bendraklasių.* Galima daryti prielaidą, kad mokytojams, kurie turi nepakankamai informacijos, yra sunkiau atpažinti mikčiojantį vaiką savo klasėje. Pindzola (1986) teigia, kad kai kurie mikčiojantieji sugeba įvairiais būdais slėpti savo mikčiojimą, kad net artimi draugai jo nepastebi. Autorius išskiria būdingiausius mikčiojimo slėpimo būdus, į kuriuos mokytojas turėtų atkreipti dėmesį ir jais remiantis numatyti, jog mokinys mikčioja: 1. tylėjimas, kuris sukuria drovaus, atsargaus, santūraus žmogaus išpūdį; 2. kalbinių situacijų vengimas (kalbėti telefonu, atsakinėti klasėje, garsiai skaityti ir pan.); 3. vengimas bendrauti su mokytojais ar kitais autoritetingais asmenimis; 4. trumpų žodelių vartojimas vietoj pauzių (na, kaip, tada...); 5. sudėtingesnės struktūros žodžių tarimo vengimas, jų keitimas papastesniais; 6. trumpas akių kontakto palaikymas su pašnekovu; 7. apsimestinis elgesys pauzių metu; 8. nenatūralus, ritmiškas kalbėjimas.

4 pav. Respondentų informacijos apie mikčiojimą gavimo būdai, vidurkis

Respondentų demografinių duomenų ir informacijos gavimo apie mikčiojimą būdų ryšys patikrintas Kruskall-Wallis neparametriniu testu (kai $p < 0,05$). Nustatytas statistiškai patikimas ryšys tarp mokytojų, kurių darbo stažas yra mažesnis (0-5 metai) ir informacijos ieškojimas

internete ($p \leq 0,05$) (žr. 7 priedą). Galima manyti, kad jaunesni pedagogai dažniau naudojami informacinėmis technologijomis ir todėl ieško informacijos apie mikčiojimą ir jo įveikimo būdus internete. Pedagogai turintys ilgesnį darbo stažą (16 ir > metų) labiau vertina konsultacijas su logopedu ir yra linkę dažniau konsultuotis, nei tie, kurių darbo stažas trumpas ($p \leq 0,05$).

Analizuojant pedagogų apklausos duomenis, pagal mokytojo kvalifikacinę kategoriją išryškėja žinių gavimo apie mikčiojimą skirtumai (žr. 7 priedą). Mokytojai metodininkai ir ekspertai dažniau kreipiasi pagalbos į pedagoginę psichologinę tarnybą (PPT) dėl mikčiojančių mokinių ugdymo, nei žemesnę kvalifikacinę kategoriją turintys pedagogai ($p \leq 0,05$). Galima kelti prielaidą, kad aukštesnę kvalifikacinę kategoriją turintys mokytojai yra linkę labiau bendradarbiauti su PPT ir kreiptis pagalbos į kitus specialistus iškilus sunkumams specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių ugdymo procese.

Mokytojai, kurie bendravo su mikčiojančiais žmonėmis ne tik mokykloje nurodė, kad skaito knygas ($p \leq 0,05$), straipsnius laikraščiuose, žurnaluose ($p \leq 0,05$) apie mikčiojimą, kalba su giminėmis, draugais, pažįstamais ($p \leq 0,05$), bendrauja su mikčiojančiais žmonėmis ($p \leq 0,05$) ir asmenimis, kurie buvo ar yra susidūrę su šia problema ($p \leq 0,05$). Galima teigti, šie mokytojai yra linkę informacijos apie mikčiojimą ieškoti įvairesniais būdais, nei tie mokytojai, kurie neturėjo tokios patirties (žr. 7 priedą). Tikėtina, kad tokius rezultatus galėjo lemti didesnė mokytojų asmeninė patirtis, empatiškumo jausmas, bei didesnis domėjimasis asmenine mikčiojančių žmonių patirtimi. Gudonio, Masiokienės (2008) nuomone, mokytojo profesinė kompetencija, moralinės savybės, empatiškas santykis su vaikais padeda laikytis priimto sprendimo, giliau išvelgti teigiamus dalykus, kritiškai analizuoti ugdymo situacijas, susilaikyti nuo neigiamų pastabų, įdomiai ir entuziastingai pateikti dėstomą dalyką, priimti ugdymo naujoves.

Apibendrinant atsakymus į anketoje pateiktus teiginius, kaip mokytojai gauna naują informaciją apie mikčiojimą, galime teigti, kad dažniausiai ją sužino iš mokykloje dirbančių logopedų ir mikčiojančio moksleivio tėvų, o mažiausiai iš knygų, pedagoginės psichologinės tarnybos bei kitų organizacijų. Įvairiose mokymo įstaigose dirbantys mokytojai skirtingai vertina gautą informaciją apie mikčiojimą iš minėtų šaltinių. Naujų žinių apie mikčiojimą paieškos būdai statistiškai reikšmingai skiriasi lyginant gautus atsakymus pagal respondentų darbo stažą ir kvalifikacinę kategoriją. Labiau mikčiojimu domisi tie mokytojai, kurie su mikčiojančiais žmonėmis yra susidūrę ne tik darbovietėje ugdymo įstaigoje, kurioje jie dirba, bet ir asmeninėje gyvenime.

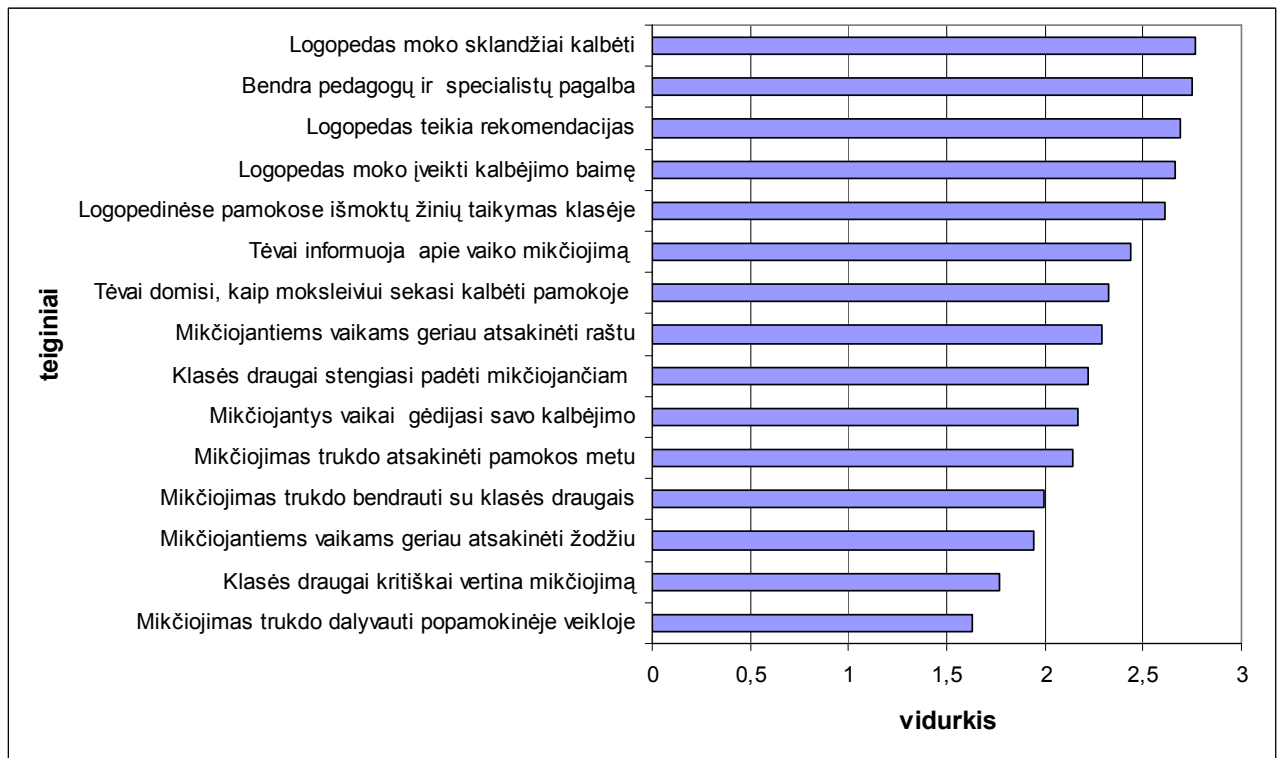
3.4. Praktinė pedagogų patirtis dirbant su mikčiojančiais

Mikčiojimas yra dinamiškas, besikeičiantis sutrikimas, kuris priklauso nuo vaiko kalbinių galimybių ir jį supančios aplinkos. Mokytojų praktinė patirtis gali skirtis atsižvelgus į pedagogų

elgseną pamokose, mikčiojančiojo amžių, mikčiojimo laipsnį, mikčiojančiojo savybes, bendravimo ypatumus ir pan. Tiriant pedagogų patirtį darbe su mikčiojančiais analizuojami duomenys padėjo atskleisti pedagogų ir mokyklos logopedo pagalbos dažniausiai taikomus būdus mikčiojantiems mokiniams, tėvų aktyvumą mikčiojimo įveikimo procese, mikčiojančių mokinių poreikių pažinimo galimybes. Šie duomenys išryškina mokytojų patiriamas problemas ugdant mikčiojančius mokinius pamokose, organizuojant mokinių tarpusavio bendravimą, sprendžiant mikčiojančiojo mokinio problemas pamokose ir nepamokinėje veikloje.

Didžioji dalis respondentų, analizuodami savo praktinio darbo patirtį nurodė, kad jie bendradarbiauja su mokykloje dirbančiais logopedais, psichologais, kartu siekia padėti mikčiojantiems mokiniams. Mokytojai nurodė, kad logopedai jiems rekomenduoja kaip mikčiojantiems mokiniams padėti klasėje (žr. 5 paveikslą). Remiantis gautais rezultatais galima teigti, kad mokytojai vadovaujasi logopedų teikiamomis rekomendacijomis ir padeda mokiniams pritaikyti taisyklingus kalbėjimo įgūdžius pamokos metu. Bendravimas su tėvais gali suteikti papildomos informacijos apie mikčiojančio vaiko elgesį, asmenybės savybes. Pokalbis su tėvais yra pradinis santykių su šeima kūrimo etapas, lemiantis darbo sėkmę ir tėvų įsitraukimo į pagalbos procesą ypatumus (Makauskienė, 2010). Tikėtina, kad tėvai yra linkę informuoti mokytojus apie vaiko mikčiojimą bei dalintis turima naudinga informacija skatinant taisyklingus vaiko kalbėjimo įgūdžius.

Gauti tyrimo duomenys rodo, kad mažiau respondentai patiria sunkumu leisdami mikčiojantiems mokiniams atsakinėti žodžiu (žr. 5 paveikslą). Galima manyti, kad mokytojai susiduria su mikčiojančių mokinių prakalbinimo problema. Makauskienė, Ramša (2002) teigė, kad mikčiojantys mokiniai geriau tyli, nei mikčiodami išsako mokytojui savo mintis. Jie dažnai tvirtina nežiną atsakymo, nors šis jau suformuluotas. Tikėtina, kad mokytojai pastebi mikčiojančių mokinių emocinę įtampą ir baimę kalbėjimo metu. Norėdami sumažinti neigiamas emocijas leidžia atsiskaityti raštu. Analizuojant atsakymus, nustatyta, kad, mokytojų nuomone, bendraklasiai kritiškai vertina mikčiojimą, mikčiojimas trukdo mokinių tarpusavio bendravimui, dalyvavimui popamokinėje veikloje. Pastebėdami vaiko kalbėjimo nesklandumus klasės draugai gali pradėti pravardžiuoti, erzinti mikčiojantįjį. Makauskienė, Ramša (2002) nuomone, mokytojas turi stebėti klasės tarpusavio santykius ir, reikalui esant, pakreipti juos teigiama linkme. Mikčiojančiam vaikui labai skaudu, kai iš jo šaipomasi, todėl reikia stengtis, kad patyčių problema nesikartotų. Tikėtina, kad mikčiojantys mokiniai vengia dalyvauti popamokinėje veikloje dėl savo mikčiojimo.

5 pav. Respondentų patirtis ugdant mikčiojančius mokinius

Respondentų demografinių duomenų ir patirties ugdant mikčiojančius mokinius ryšys patikrintas Kruskall-Wallis neparametriniu testu (kai $p < 0,05$). Analizuojant pedagoginio darbo stažo įtaką tiriamųjų patirčiai su mikčiojančiais mokiniais bendrojo lavinimo mokyklose išryškėjo, kad mokytojai, kurių darbo stažas yra trumpesnis (0-5 metai) yra labiau linkę pritarti teiginiam, kad tėvai domisi kaip vaikas kalba pamokose ($p \leq 0,05$), mikčiojantysis gauna kompleksinę pagalbą ($p \leq 0,05$), logopedai teikia rekomendacijas apie pagalbos būdus mikčiojantiems mokiniams ($p \leq 0,05$), logopedinių pratybų metu vaikai mokosi įveikti kalbėjimo baimę ($p \leq 0,05$) (žr. 8 priedą). Tikėtina, kad mokytojai, kurių darbo stažas trumpesnis stengiasi kuo daugiau sužinoti apie mikčiojimą ir mikčiojantį mokinį todėl dažniau bendrauja su mokyklos logopedu, mokinio tėvais. Mokytojų tokį elgesį gali įtakoti pirminė patirtis su mikčiojančiais mokiniais pedagoginio darbo praktikoje. Interviu metu pedagogai pasakojo: *Logopedas sakė, kad aš turiu išlaukti kol vaikas baigs pradėtą mintį. Nebaigti mikčiojančiojo frazių. Kad turiu jį nuraminti ir aš to laikausi.* Galima manyti, kad mokytojai vertina ir vadovaujasi logopedo teikiamomis rekomendacijoms. Ne visose bendrojo lavinimo mokyklose dirba logopedai. Gimnazijoje dirbanti mokytoja, teigia, kad mielai konsultuotųsi su logopedu apie mokinės mikčiojimą, tačiau jo nėra mokykloje ir mokytojams sunku nuspręsti, kaip padėti mikčiojantiems mokiniams. Galima manyti, kad logopedo nebuvimas mokykloje apsunkina informacijos gavimą apie mikčiojimą. Tokiu atveju mokytojui tenka ieškoti informacijos iš kitų šaltinių savarankiškai.

Atlikta lyginamoji mokytojų kvalifikacinės kategorijos ir patirties ugdant mikčiojančius mokinius analizė parodė, kad mokytojai neturintys kvalifikacinės kategorijos yra labiau linkę sutikti, kad klasės draugai stengiasi padėti mikčiojantiems mokiniams ($p \leq 0,05$), mikčiojantys vaikai išgyvena, gėdijasi savo kalbėjimo ($p \leq 0,05$), nei aukštesnę kvalifikaciją turintys mokytojai. Remiantis mokytojų nuomone galima teigti, kad mikčiojimas trukdo atsakinėti pamokos metu ($p \leq 0,05$), todėl šiems mokiniams geriau atsakinėti raštu ($p \leq 0,05$) (žr. 8 priedą).

Mokytojai, kurie bendravo su mikčiojančiais žmonėmis ne tik mokykloje mano, kad mikčiojantys vaikai išgyvena, gėdijasi savo mikčiojimo ($p \leq 0,05$). Jų nuomone, mikčiojantiems mokiniams geriau atsakinėti raštu ($p \leq 0,05$). Interviu dalyviai teigė, kad mikčiojantiems mokiniams būdingas *susivaržymas, uždarumas. Sunkiau prakalbinti mikčiojantį vaiką. Manau, kad vaikai bijo kitų neigiamos nuomonės. Šiaip ji uždaresnio būdo, užsisvajojusi. Atrodo labai rimtai, bet būna ne čia*. Mikčiojantis mokinys interviu metu teigė, kad kalbėti sunkiausia klasėje. *Jaučiu jaudulį, baimę, nes mikčioju. Nepatinka skaityti garsiai, nes mikčioju*. Galima teigti, kad vaiko atsiskyrimą, nuo kitų, nenoras aktyviai dalyvauti klasėje įtakoja kalbėjimo nesklaidumai. Mokinio atsakymai rodo, kad vaikas sunkiai išgyvena kalbėjimo nesklaidumus. Jis mikčiojimą įvardija kaip nenoro bendrauti ir aktyviai dalyvauti pamokose pagrindinę priežastį.

Tolesnė kiekybinių duomenų analizė atskleidžia, kad šie pedagogai kartu su kitais mokykloje dirbančiais specialistais stengiasi padėti mikčiojančiam mokiniui ($p \leq 0,05$), logopedinių pratimų metu moksleiviai mokosi įveikti kalbėjimo baimę ir sklandžiai kalbėti ($p \leq 0,05$). Interviu metu mikčiojantis mokinys apie logopedo pagalbą pasakojo: *Nepadėjo mokyklos logopedas. Mokino kaip kvėpuot ir skaitydavom. Kartais sekėsi sklandžiai kalbėti. Kodėl - nežinau*. Galima teigti, kad mokinys neigiamai vertina mokyklos logopedo teikiamą pagalbą. Berniukas nežino kokią naudą teikia atliekami pratimai, todėl jie atrodo nereikšmingi ir nenaudingi. Galima teigti, kad mokyklos logopedas turėtų vaikui paaiškinti kokius pratimus ir kodėl reikia atlikti, kaip tai padės įveikti kalbėjimo nesklaidumus. Ališauskas, Miltenienė (2001) pažymi, kad vaikas yra protinga asmenybė, gerai žino savo gyvenimo poreikius, sunkumus ir kliūtis. Kartu su vaiku sutarus ir priėmus bendrą sprendimą, sukuriama geresnė ugdymo perspektyva, vaikai suprastami savo problemas, pozityviau vertina programos keitimą, specialistų teikiamą pagalbą (Ališauskas, Miltenienė, 2001).

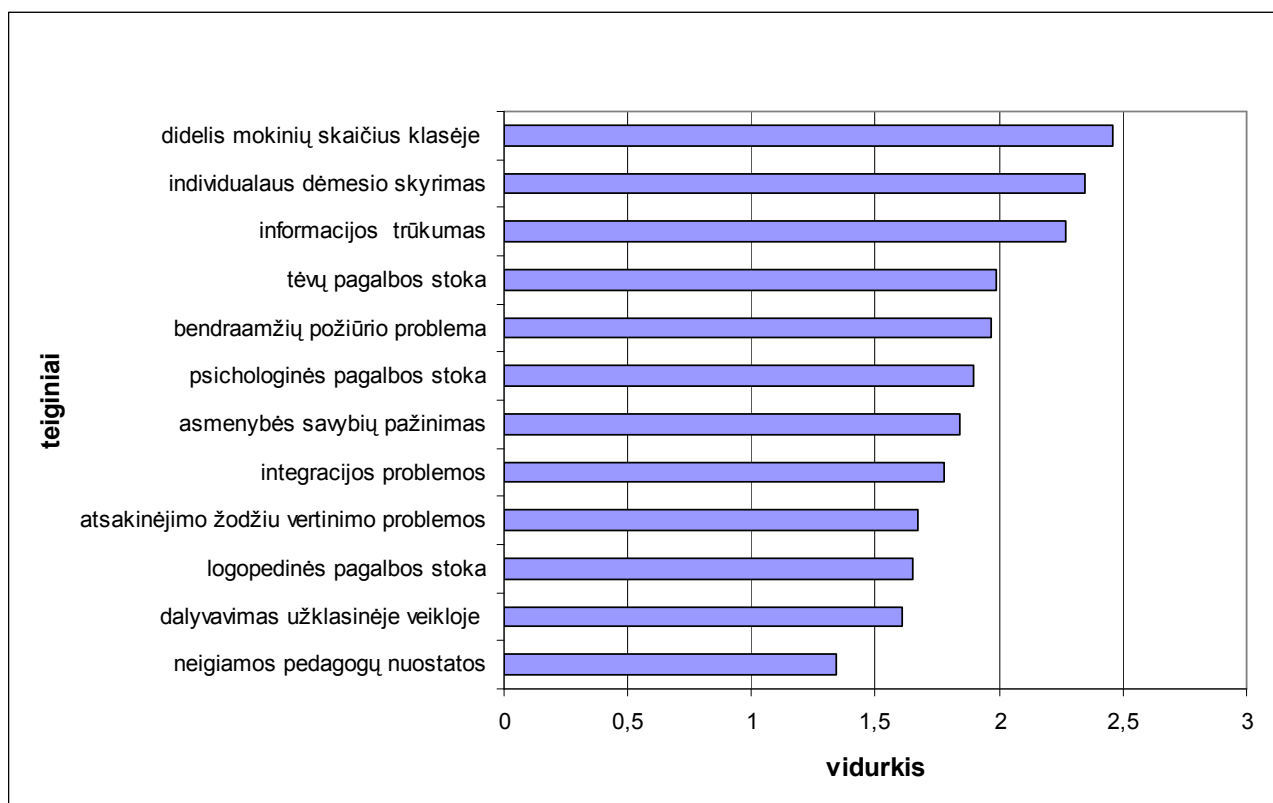
Apibendrinat respondentų apklausos rezultatus galima daryti išvadą, kad mokytojai ugdydami mikčiojančius mokinius pastebi, jog jie išgyvena, gėdijasi savo mikčiojimo, todėl mikčiojantiems mokiniams geriau atsakinėti raštu. Sunkaus mikčiojimo atveju, atsakinėjimas raštu gali būti laikinai taikomas, tačiau kiekvienam mokiniui reikšminga patirtis bendraujant grupėje. Tikėtina, kad pedagogai nėra pakankamai susipažinę su mikčiojančių mokinių ugdymo ypatumais ir dažnai vadovaujasi subjektyvia nuomone. Itin svarbiu rodikliu galima laikyti pedagogų ir

specialistų komandinio darbo naudą padedant mikčiojantiems mokiniams ugdymosi procese, nenuvertinant paties mikčiojančio mokinio. Teikiant pagalbą svarbu išsiaiškinti mikčiojančių mokinių lūkesčius ir kuo aktyviau įtraukti juos į pagalbos teikimo procesą.

3.5. Sunkumai dirbant su mikčiojančiais mokiniais

Darbas su mikčiojančiais mokiniais reikalauja papildomo pasiruošimo ir pastangų. Šiame skyriuje analizuojami pedagogų patiriami sunkumai, kurie įtakoja pagalbos mikčiojantiems mokiniams teikimo kokybę.

Kiekybiniai bendrojo lavinimo mokyklų pedagogų apklausos rezultatai rodo, kad dauguma pedagogų ugdydami mikčiojančius mokinius patiria įvairių sunkumų. Dėl didelio mokinių skaičiaus klasėje jiems sudėtinga skirti individualų dėmesį mikčiojantiems mokiniams. Taip pat aktualios problemos informacijos apie mikčiojimą trūkumas, tėvų, psichologų pagalbos stoka, bendraamžių požiūrio problema (žr. 6 paveikslą). Remiantis respondentų informacijos apie mikčiojimą ieškojimo būdais (žr. 4 paveikslą), galima teigti, kad pedagogai mažai ieško informacijos, todėl patiria žinių apie mikčiojimą trūkumą. Informacijos apie mikčiojančius mokinius galima gauti bendraujant ir bendradarbiaujant su mokyklos logopedu ir kitais specialistais. Logopedinės pagalbos stoka dauguma respondentų nepatiria arba patiria mažai (žr. 6 paveikslą). Tikėtina, kad mokytojai dažniausiai kreipiasi pagalbos į logopedus pamiršdami, nuvertindami kitus pagalbos teikimo dalyvius. Mikčiojimas yra vienas sudėtingiausių kalbėjimo sutrikimų, kuris sunkiai įveikiamas ir sukelia daug psichologinių problemų (Ivoškuvienė, Radavičienė, 2007). Mokykloje dirbantis psichologas gali mokytojui padėti gerinti klasės mikroklimatą, skatinti teigiamą bendraamžių požiūrį į mikčiojančius, spręsti bendravimo problemas. Psichologas, mikčiojančio vaiko tėvai gali padėti mokiniui prisitaikyti prie naujų sąlygų, mokyklos, klasės, joje vyraujančios atmosferos, ugdyti vaiko gebėjimą užmegzti draugiškus ryšius, palaikyti pokalbį.

6 pav. Respondentų patiriami sunkumai ugdant mikčiojančius mokinius

Respondentų demografinių duomenų ir patirties ugdant mikčiojančius mokinius ryšys patikrintas Kruskall-Wallis neparametriniu testu (kai $p < 0,05$). Analizuojami pedagogų apklausos duomenys pagal darbo stažą ir patiriamus sunkumus ugdant mikčiojančius mokinius atskleidžia mokytojų, kurių darbo stažas iki 5 metų, pagalbos teikimo ir gavimo ugdymo procese situaciją (žr. 9 priedą). Logopedo rekomendacijos ir pagalba yra aktualiausia pedagogams, kurių darbo stažas yra iki 5 metų ($p \leq 0,05$). Galima manyti, kad nedidelė praktinio darbo patirtis lemia šių mokytojų poreikį konsultuotis su mokykloje dirbančiais logopedais. Shapiro (1999) teigimu, logopedai turėtų atsižvelgti į pagrindinę mokytojo užduotį – mokymą, ir pagalvoti kaip būtų galima padėti mokytojui teikti pagalbą mikčiojančiam mokiniui, nesumenkinat savo dėstomo dalyko. Kita, draugiškų ryšių ir koleginių santykių tarp mokytojo, logopedo ir mokyklos personalo, kūrimo strategija yra seminarų rengimas (Shapiro, 1999). Gauti duomenys rodo, kad dažniausiai mokytojai patiria sunkumų ir dėl didelio mokinių skaičiaus klasėje ($p \leq 0,05$). Apžvelgus, kokius sunkumus respondentai patiria ugdami mikčiojančių mokinių pagal kvalifikacinę kategoriją, galima teigti, kad mokytojai, turintys žemiausią kvalifikacinę kategoriją, patiria didesnę tėvų pagalbos stoką ($p \leq 0,05$), išryškėja bendraamžių požiūrio ($p \leq 0,05$), mikčiojančių vaikų integracijos ($p \leq 0,05$), vaiko asmenybės savybių pažinimo ($p \leq 0,05$) problemos (žr. 9 priedą). Interviu metu pedagogai minėjo, kad tėvai ne visada suteikia žinių apie vaiko mikčiojimą. *Tėvai manęs neinformavo. Pati pastebėjau, o tada kreipiausi į tėvelius.* Galima daryti išvadą, kad tėvai nėra aktyvūs pagalbos teikimo dalyviai mikčiojantiems

mokiniam. Jie nėra linkę informuoti pedagogus apie savo vaiko mikčiojimą, išsakyti savo lūkesčius, įsitraukti į pagalbą teikimo procesą. Mokytojai pastebėję vaiko kalbėjimo nesklaidumus pirmi kreipiasi į ugdytinio tėvus. Galima manyti, kad mokytojai kreipiasi į ugdytinių tėvus tik išryškėjus kažkokiais problemomis, per mažai skiria dėmesio mokinių pažinimui ir bendravimui su ugdytinių tėvais, kita vertus, galima daryti prielaidą, kad mikčiojančių mokinių tėvai ir patys vaikai nežino kuo galėtų mokytojas padėti mikčiojimo įveikimo procese. Mikčiojantis mokinys interviu metu pasakojo, kad nežino, kokios pagalbos norėtų iš mokytojo ir kaip mokytojas jam galėtų padėti. Apie mokytojų sprendimo būdus esant patyčių problemoms mikčiojantis mokinys pasakojo: *mokytojas tai pamatęs, pasako, kad taip negražu daryti ir viskas*. Galima daryti prielaidą, kad mikčiojantys mokiniai mažiausiai tikisi pagalbos iš pedagogų ir patyčių problemos sprendimo būdai jų netenkina ir nesuteikia vaikams saugumo jausmo.

Nustatytas statistiškai reikšmingas ryšys tarp mokytojų, kurie savo praktikoje yra bendravę su mikčiojančiais asmenimis ne savo darbovietėje ir patiriamų sunkumų ugdant mikčiojančiuosius (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Pedagogų patiriami sunkumai darbe su mikčiojančiais

Teiginiai	χ^2	p
Sunku skirti individualų dėmesį mikčiojančiam	4,658	,031
Logopedinės pagalbos stoka	,085	,770
Psichologinės pagalbos stoka	,129	,719
Tėvų pagalbos stoka	,507	,477
Informacijos apie mikčiojimą trūkumas	18,510	,000
Bendraamžių požiūrio problema	,183	,669
Socialinės mikčiojančių vaikų integracijos problemos	3,260	,071
Mikčiojančių mokinių atsakinėjimo žodžiu vertinimo problemos	9,398	,002
Vaiko asmenybės savybių pažinimas	1,927	,165
Mikčiojančio mokinio dalyvavimo užklasinėje veikloje sunkumai	3,114	,078
Didelis mokinių skaičius klasėje trukdo padėti mikčiojančiam vaikui	,006	,936
Neigiamos kitų pedagogų nuostatos	1,356	,244

2 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad tiriamieji, kurie nėra bendravę su mikčiojančiais asmenimis, stokoja informacijos apie mikčiojimą ($p \leq 0,05$). Jiems ugdymo procese kyla vertinimo žodžiu ($p \leq 0,05$), individualaus dėmesio mikčiojančiam mokiniui skyrimo ($p \leq 0,05$) sunkumų.

Apibendrinant pedagogų apklausos gautus rezultatus galima daryti išvadą, kad daugumai tiriamųjų yra sunku skirti individualų dėmesį mikčiojančiam mokiniui dėl didelio vaikų skaičiaus klasėje. Taip pat tiriamieji nurodo ir informacijos apie mikčiojimą stoką. Mokytojai neturintys aukštesnės kvalifikacijos dažniau susiduria su sunkumais. Taigi, logopedai turėtų daugiau teikti rekomendacijų apie mikčiojančių mokinių pagalbą šiems mokytojams bei mokytojams, kurių darbo stažas yra iki 5 metų.

3.6. Pagalbos mikčiojantiems moksleiviams būdai ir jų taikymo veiksmingumas

Ruškus, Mažeikis (2007) teigia, kad pedagoginėje aplinkoje gausėja pedagogų, besiremiančių humanistine pedagogika, palankios aplinkos kūrimu, žvelgiančių į ugdytinių asmenybę, jos pripažinimą. Taigi, pažangių švietimo idėjų įgyvendinimo sėkmė daugiausia priklauso nuo tiesioginį darbą su vaikais dirbančių pedagogų, jų nuostatų, lemiančių ugdomosios veiklos ypatumus (Avramidis, Norwich, 2002). (cit. Miltenienė, 2004).

Kiekybinės mokytojų apklausos tikslas buvo nustatyti, kokius pagalbos būdus mokytojai dažniausiai taiko praktiniame darbe ir kaip vertina jų veiksmingumą. Lyginamos dvi pedagogų grupės: dalyvavusių kvalifikacijos kėlimo renginiuose mikčiojimo tema ir nedalyvavusių šiuose mokymuose. Analizuojami statistiškai patikimi pedagogų dalyvavimo kvalifikacijos kėlimo renginiuose ir dažniausiai taikomų pedagoginės pagalbos mikčiojantiems mokiniams būdų ryšiai. Mokytojų pagalbos būdų taikymo dažnumo ir jų veiksmingumo vertinimo duomenys pateikiami 3 lentelėje.

3 lentelė

Mokytojų pagalbos būdai ir jų taikymo veiksmingumas

Pagalbos būdai	Kaip dažnai taikote?					Ar padeda?				
	Dalyvavo (N=38)	Nuokrypis nuo vidurkio	Nedalyvavo (N=109)	Nuokrypis nuo vidurkio	p	Dalyvavo (N=38)	Nuokrypis nuo vidurkio	Nedalyvavo (N=109)	Nuokrypis nuo vidurkio	p
Lėto kalbėjimo tempo priminimas	2,74	,50	2,35	,68	,006	2,87	,58	2,44	,99	,013
Pokalbis apie mikčiojimą	2,21	,56	1,93	,54	,000	2,39	,97	2,13	1,09	,188
Pagalba tariant sunkesnius žodžius	2,26	,64	2,17	,61	,001	2,71	,77	2,44	,98	,124
Laukimas, kol baigs pradėtą mintį	2,84	,37	2,73	,50	,069	2,53	,92	2,40	1,01	,511
Dėmesio nekreipimas į mikčiojimą	2,45	,76	2,37	,68	,003	2,37	1,03	2,05	1,07	,107
Lėtas kalbėjimo tempas	2,61	,55	2,42	,69	,000	2,63	,82	2,17	1,12	,022
Skatinimas dalyvauti renginiuose	2,50	,56	2,37	,57	,175	2,53	,89	2,17	1,30	,124
Pagalbos būdų su logopede aptarimas	2,76	,49	2,40	,68	,000	2,89	,51	2,31	1,09	,002
Mokinio lūkesčių išsiaiškinimas	2,29	,69	1,93	,60	,000	2,39	1,00	1,98	1,32	,080
Pagalbos būdų su vaiko tėvais aptarimas	2,47	,56	2,04	,65	,000	2,45	,98	2,23	1,11	,153

Nekalbinu sustiprėjus mikčiojimui	2,26	,79	2,20	,70	,001	2,05	1,06	2,16	1,29	,792
Atsakinėjimas žodžiu	2,21	,66	2,11	,64	,000	2,21	1,09	1,99	1,12	,537
Atsakinėjimas raštu	2,08	,54	2,25	,53	,007	2,45	,95	2,08	1,058	,328
Stebėjimas ar mikčiojimas netrukdo vaiko aktyvumui.	2,50	,726	2,27	,75	,000	2,34	1,02	2,26	1,28	,085

Buvo siekiama išsiaiškinti ar skiriasi mokytojų dalyvavusių ir nedalyvavusių seminaruose, paskaitose mikčiojimo tema pagalbos būdai mikčiojantiems mokiniams. Apklausos rezultatai parodė, kad tie mokytojai, kurie turėjo galimybę susipažinti su mikčiojančių mokinių ugdymo problemomis kvalifikacijos kėlimo renginiuose, dažniau taikė įvairius pagalbos būdus, nei tie kurie nedalyvavo mokymuose. Lyginant mokytojų nuomonę apie jų veiksmingumą, pastebėta, kad jų įvertinimai statistiškai reikšmingai skiriasi daugeliu atveju, kai $p < 0,05$. Vienais atvejais mokytojai mano, kad taikomi pagalbos būdai yra veiksmingi, pavyzdžiui, lėtas kalbėjimo tempas, pokalbiai su vaiku apie mikčiojimą, pagalba vaikui tariant sudėtingesnius žodžius, dėmesio nekreipimas į mikčiojimą, pagalbos būdų su logopedu aptarimas, atsakinėjimas raštu, kvietimas atsakinėti žodžiu, tačiau juos taiko retai. Kitais atvejais - atvirkščiai, pagalbos būdus taiko dažniau (pagalbos būdų aptarimas su tėvais, vaiko nekalbinimas sustiprėjus mikčiojimui, stebėjimas ar mikčiojimas netrukdo vaiko aktyvumui), tačiau jų veiksmingumo vertinimas žemesnis. Atsižvelgus į išryškėjusius sunkumus dirbant su mikčiojančiais mokiniais (žr. 6 paveikslą), tikėtina, kad dėl riboto pamokos laiko, dėstomo dalyko sudėtingumo, informacijos gausos, didelio mokinių skaičiaus klasėje, mokytojui ne visada užtenka laiko palaikyti lėtą kalbėjimo tempą, skirti individualų dėmesį mikčiojančiam, pastebėti kalbėjimo pokyčius ir adekvačiai į tai reaguoti pamokos metu. Žinių apie mikčiojimą trūkumas (žr. 6 paveikslą), retesnis bendravimas su logopedu ir taikomų būdų aptarimas lemia mokytojaus elgesį pamokoje. Mokytojui sunkiau pastebėti teikimą naudą mikčiojančiam mokiniui. Respondentai, kurie nedalyvavo kvalifikacijos kėlimo renginiuose dažniausiai mikčiojantiems mokiniams taiko raštu atsiskaitymo būdus ir sustiprėjus mikčiojimui stengiasi mokinio nekalbinti. Tikėtina, kad šiems mokytojams trūksta informacijos apie mikčiojimą ir pagalbos teikimo būdus, todėl patiria bendraamžių požiūrio į mikčiojimą ($p \leq 0,05$), mikčiojančių vaikų integracijos ($p \leq 0,05$), vaiko asmenybės savybių pažinimo ($p \leq 0,05$) problemas (žr. 11 priedą). Neretai mokytojai abejoja, kokia pagalba mikčiojančiam yra reikalinga klasėje, ir nėra tikri, ar elgiasi teisingai (Ivoškuvienė, Makauskienė, 2006). Žutautienės (2001) nuomone, mokytojas nežinantis, kaip elgtis su mikčiojančiuoju, gali paskatinti vaiko nepilnavertiškumo jausmą. Nenorėdamas trukdyti pamokos, jis atsakinėja raštu arba klausinėjamas po pamokų. Jei tokiam vaikui tenka atsakinėti prieš klasę, jis jaudinasi, neįstengia pradėti kalbėti (Žutautienė, 2001).

Manning (1996) teigia, kad svarbu skatinti mikčiojančius vaikus aktyviai dalyvauti atliekant mokyklinės užduotis, tačiau pažymi, kad kiekviena situacija skirtinga, todėl sprendimai gali būti įvairūs. Numatant individualius pagalbos tikslus kiekviena strategija turi atspindėti vaiko stipriųjų ir silpnųjų savybių supratimą, lūkesčius klasėje bei mokytojo išradingumą, empatiškumą. (Manning, 1996). Užduotys, atitinkančios individualias ugdytinio savybes, sukelia teigiamą jo psichinę reakciją, atsiranda sėkmės motyvas (Miltenienė, Borkertienė, 2008).

Analizuojant, pedagogų pagalbos būdus, šalia aprašomosios statistikos, panaudotas ir faktorių analizės metodas. Pedagoginės pagalbos būdai pagal jų turinį buvo suskirstyti į keturias grupes: tiesioginė pagalba mikčiojančiam vaikui (N=5), savo elgesio keitimas teikiant pagalbą būdai (N=4), sklандаus kalbėjimo skatinimas (N=3), mažesnis kalbėjimo aktyvumas mikčiojimui sustiprėjus (N=2). Pedagoginės pagalbos būdų taikymo dažnumo faktorinės analizės modelis pateikiamas lentelėje (žr. 4 lentelę).

4 lentelė

Pedagoginės pagalbos būdų taikymo dažnumas

Eil. Nr.	Faktoriaus kintamieji	L ^{*1}
1 faktorius. Tiesioginė pagalba mikčiojančiam vaikui		
1	Kalbėti lėtai priminimas	,668
2	Dalyvauti renginiuose skatinimas	,638
3	Pagalba tariant sunkesnius žodžius	,540
4	Mikčiojančio lūkesčių išsiaiškinimas	,533
5	Stebėjimas, ar mikčiojimas netrukdo vaiko aktyvumui.	,525
Vidutinė faktoriaus vertė		0,581
2. faktorius. Savo elgesio keitimas teikiant pagalbą būdai		
1	Kalbėjimas lėtu tempu	,870
2	Laukimas mikčiojančio kalbėjimo metu	,787
3	Pokalbiai apie mikčiojimą su vaiku	,713
4	Pagalbos būdų su logopede aptarimas	,636
Vidutinė faktoriaus vertė		0,752
3. faktorius. Sklандаus kalbėjimo skatinimas		
1	Kvietimas atsakinėti žodžiu	,778
2	Pagalbos būdų aptarimas su mikčiojančio vaiko tėvais	,513
3	Dėmesio nekreipimas į mikčiojimą	,437
Vidutinė faktoriaus vertė		0,576

* Pastaba: terminų ir sutrumpinimų paaiškinimai:

¹ L – faktorinis svoris (remiantis pagrindinių komponentų metodu Varimax rotacija) parodo kintamųjų ir faktoriaus (Alpha factoring analizės modelis) statistinio ryšio glaudumą.

4. faktorius. Mažesnis kalbėjimo aktyvumas mikčiojimui sustiprėjus		
1	Vaiko nekalbinimas sustiprėjus mikčiojimui	,756
2	Atsakinėti raštu siūlymas	,737
Vidutinė faktoriaus vertė		0,746

Pateiktų faktorių analizė parodė, jog kintamųjų statistinis ryšys su faktoriais ir grupavimasis jų viduje yra teoriškai prasmingas: kintamųjų koreliacijos su išskirtais faktoriais yra gana aukštos ir svyruoja nuo 0,437 iki 0,870. Tyrimo dalyvių pagalbos būdų taikymą atspindi faktoriai: savo elgesio keitimas teikiant pagalbą būdai, mikčiojimui sustiprėjus mažesnis kalbinis aktyvumas.

Į faktorių „Savo elgesio keitimas teikiant pagalbą“ pateko 4 teiginiai, atspindintys lėto kalbėjimo tempo, išlaukimo mikčiojančio kalbėjimo metu, pokalbių apie mikčiojimą su vaiku, pagalbos būdų su logopedu aptarimo reikšmingumą. Faktorių komponentų lentelė (žr. 5 lentelę) parodo, kaip šie faktoriai koreliuoja tarpusavyje.

5 lentelė

Faktorių komponentų lentelė

Komponentai	1	2	3	4
1	,643	,599	,297	,373
2	-,646	,191	,695	,252
3	-,328	,234	-,615	,678
4	,250	,741	,225	,581

Mokytojai, kurie keičia savo elgesį bendraudami su mikčiojančiais pamokoje stengiasi apsaugoti mokinių nuo neigiamų patyrimų sustiprėjus mikčiojimui. Šie mokytojai vaiko nekalbina, kai jo mikčiojimas sustiprėja, siūlo vaikams atsiskaityti raštu.

Faktorių komponentų lentelėje matyti, kad sklandaus kalbėjimo skatinimo ir savo elgesio keitimo teikiant pagalbą faktoriai koreliuoja tarpusavyje (žr. 5 lentelę). Mokytojai, kurie skatina ir stiprina mokinių sklandų kalbėjimą nekreipdami į mikčiojimą dėmesio, aptardami pagalbos būdus su ugdytinių tėvais, skatindami vaiko atsakinėjimą žodžiu, stengiasi patys asmeniškai tobulinti savo pagalbos teikimo kokybę. Mokytojai stengiasi kalbėti lėtai, išlaukia kol mikčiojantysis pabaigs pradėtą sakyti mintį, nevengia pokalbio su mikčiojančiais mokiniais, išsiaiškina jų lūkesčius.

Apibendrinat gautus rezultatus galima teigti, kad mokytojai taiko įvairius pagalbos būdus mikčiojantiems mokiniams. Taikydami vienus ar kitus pagalbos būdus mokytojai ne visada jaučia jų naudą arba nėra tikri ar jų pagalba yra tikslinga. Remiantis šiais pastebėjimais, galima teigti, kad logopedai turėtų dažniau teikti rekomendacijas, organizuoti seminarus, individualius ar grupinius susitikimus mokytojams, ypač tiems, kurie neseniai dirba mokykloje, turi žemesnę kvalifikacinę kategoriją. Tyrimų rezultatų analizė parodė, kad dažniausiai pedagogai savo praktiniame darbe su mikčiojančiais mokiniais taiko tokius pagalbos būdus: kalba apie mikčiojimą su vaiku, padeda

mokiniui ištarti sunkesnius žodžius, stengiasi neakcentuoti mikčiojimo, palaiko lėtą kalbėjimo tempą, stebi ar mikčiojimas netrukdo vaiko aktyvumui, aptaria pagalbos būdus su logopedu, siekia išsiaiškinti mokinių lūkesčius, klausdami kaip galėtų jam padėti. Taip pat pedagogai aptaria pagalbos būdų su vaiko tėvais, jo nekalbina sustiprėjus mikčiojimui, skatina atsakinėjimą žodžiu, kai vaikui sekasi geriau kalbėti. Pedagogų lūkesčius labiausiai atitinka konsultacijos su logopedu, primindami mokiniui apie lėtą kalbėjimo tempą ir jo palaikymą kalbėjimo metu. Mokytojų nuomone veiksmingi, pagalbos mikčiojantiems mokiniams būdai yra lėtas kalbėjimo tempas, todėl jie stengiasi priminti mokiniams, kad kalbėdami neskubėtų ir skatina ramų bendravimą klasėje. Taikant vienus ar kitus pagalbos būdus labai svarbus logopedų palaikymas, padrąšinimas ir nuoširdus bendradarbiavimas su mikčiojančiais mokiniais bei jų šeimos nariais.

3.7. Pedagoginės pagalbos mikčiojantiems mokiniams kompetencijos vertinimas

Pedocentrinė edukologijos tradicija kviečia be išlygų pripažinti kiekvieno ugdytinio išskirtinę vertę, ragina kiekvienam ugdytojui ieškoti tokių ugdymo formų ir būdų, kurie leistų optimaliai realizuoti jo ugdymosi galimybes ir asmenybės potencialą (Ališauskas, 2003).

Analizuojant mokytojų pagalbos mikčiojantiems mokiniams kompetenciją, buvo tikrinta, ar skiriasi mokytojų, kurie dalyvavo kvalifikacijos kėlimo seminaruose mikčiojimo tema savo žinių apie mikčiojančių mokinių ugdymą vertinimas, nuo tų, kurie nedalyvavo. Rezultatai, kaip pedagoginėje praktikoje respondentai vertina savo pagalbą mikčiojantiems mokiniams pateikti 6 lentelėje.

6 lentelė

Pedagogų pagalbos vertinimas

	Dalyvavimas mokymuose	Taip	Nuokr. nuo vid.	Ne	Nuokr. nuo vid.	p	Nežino arba neatsakė	Bendr as vid.
	Pedagogo veikla							
1	Mokinio pažanga logopedinėse pratybose	2,74	,503	2,53	,580	,06	13	2,59
2	Mikčiojančių poreikių pažinimas	2,24	,548	2,01	,484	,02	11	2,07
3	Atsižvelgimas į mikčiojančių kalbėjimo pokyčius	2,68	,471	2,44	,553	,02	1	2,51
4	Mikčiojančio trūkstumų gebėjimų žinojimas	2,63	,489	2,40	,600	,03	6	2,46
5	Informacija apie kalbėjimą namuose	2,61	,495	2,16	,732	,00	3	2,28
6	Kalbinės kompetencijos ugdymas	2,92	,273	2,65	,554	,00	4	2,72

	pamokose							
7	Draugiškų ryšių užmezgimas	2,95	,229	2,69	,521	,01	3	2,76
8	Pradėto pokalbio palaikymas	2,97	,162	2,72	,512	,00	3	2,78
9	Skatinimas atsakinėti klasėje	2,87	,414	2,54	,586	,00	0	2,63
10	Gebėjimas spręsti problemas	2,76	,490	2,51	,572	,02	2	2,58
11	Noras dalyvauti logopedinėse pratybose	2,63	,489	2,50	,654	,26	5	2,54
12	Išmoktų įgūdžių taikymas klasėje	2,84	,370	2,48	,668	,00	5	2,58
13	Pakankamas dėmesys mikčiojančiam	2,35	,716	2,19	,689	,22	3	2,23
14	Draugiško požiūrio į mikčiojantį formavimas	2,95	,229	2,80	,422	,05	3	2,84
15	Teigiamos nuostatos į bendravimą formavimas	2,89	,311	2,81	,436	,30	1	2,84
16	Tinkamų tarpusavio santykių sukūrimas	2,66	,481	2,59	,564	,53	1	2,61
17	Pasitikėjimo savimi stiprinimas	2,95	,226	2,83	,374	,08	1	2,86

Apklaustos rezultatai parodė, kad tie mokytojai, kurie dalyvavo kvalifikacijos kėlimo seminaruose mikčiojimo tema ir susipažino su mikčiojančių mokinių ugdymo problemomis, pagalbos teikimo būdais, aukščiau vertina savo kompetenciją. Šie respondentai geriau žino mikčiojančių poreikius ($p \leq 0,05$), kokių gebėjimų jiems trūksta ($p \leq 0,05$), ugdymo procese labiau atsižvelgia į kalbėjimo pokyčius ($p \leq 0,05$), labiau ugdo mikčiojančio mokinio kalbinę kompetenciją pamokose ($p \leq 0,05$), dažniau skatina atsakinėti klasėje ($p \leq 0,05$), gebėjimą užmėgsti draugiškus ryšius ($p \leq 0,05$), pradėti, palaikyti pokalbį ($p \leq 0,05$), gebėjimą spręsti problemas ($p \leq 0,05$), labiau yra linkę bendrauti su ugdytinio tėvais, sužinoti apie vaiko kalbėjimą namuose ($p \leq 0,05$). Miltenienė, Borkertienė (2008) teigia, kad vaiko pažinimas – neatsiejama mokytojo praktinės veiklos dalis. Besimokančiojo pažinimas reikalingas jo mokymuisi palengvinti, elgesiui suprasti, asmenybės tapsmui, jo saviraiškai realizuoti. Mokymas, prasidedantis ugdytinių pažinimu, sudaro visas sąlygas žvelgti į ugdytinius kaip į subjektus pedagoginiu ir psichologiniu požiūriu (Miltenienė, Borkertienė, 2008).

Mokytojų dalyvavimas seminaruose, kursuose mikčiojimo tema suteikia daugiau žinių apie mikčiojančių mokinių poreikius, atskleidžia bendradarbiavimo su logopedu ir pagalbos teikimo mikčiojančiam mokiniui svarbą. Tai patvirtina ir gauti apklausos duomenys. Mokytojai, kurie dalyvauja kvalifikacijos kėlimo renginiuose mikčiojimo tema dažniau skatina mokinius logopedinėse pratybose išmoktus įgūdžius taikyti klasėje ($p \leq 0,05$). Interviu metu viena respondentė apie informacijos dažnumą ir reikalingumą mikčiojimo tema pasakojo: *Jei pedagogas nenorės padėti mikčiojančiam vaikui, priimti naujos informacijos, nors ir daug seminarų bus*

organizuojama, tai bus neveiksminga. Čia labai priklauso nuo žmogaus ar jis nori, ar ne; ar jam rūpi, ar ne. Galimybių ir seminarų pasirinkimas tikrai yra nemenkas. Svarbiausia ar žmogus yra suinteresuotas padėti, sužinoti ir pan.

Apibendrinant gautus duomenis, galima teigti, kad tie mokytojai, kurie yra dalyvavę seminaruose mikčiojimo tema, teikia kvalifikuotą pagalbą mikčiojančiam mokiniui. Tokie mokytojai labiau suvokia bendradarbiavimo, palaikymo svarbą su visais pagalbos mikčiojantiems mokiniams teikimo dalyviais. Mikčiojančio vaiko palankus požiūris į save, jį supančią aplinką yra vienas iš svarbiausių sklandaus kalbėjimo veiksnių. Galima teigti, kad mokytojų aktyvaus dalyvavimo dėka mikčiojantys mokiniai geriau jaučiasi klasėje, yra iš klausomi ir gerbiami kitų klasės mokinių.

3.8. Pedagogų bendravimas su kitais pagalbos teikimo dalyviais

Ališauskienės, Miltenienės (2004) nuomone, visų ugdymo proceso dalyvių aktyvus įsitraukimas ir dalyvavimas, identifikuojant mokinių specialiuosius ugdymosi poreikius, planuojant veiklą, teikiant numatytą pagalbą ir vertinant jos rezultatus, skatina tarpusavio pasitikėjimą ir pagarbą, leidžia išvengti nepagrįstų lūkesčių ir siekti bendradarbiavimo bei partnerystės. Dauguma autorių (Makauskienė, Ivoškuvienė, Ruškus, 2006; Makauskienė, 2008) pažymi, kad siekiant efektyvios pagalbos mikčiojantiems mokiniams svarbus aktyvus tarpdisciplininės komandos specialistų bendradarbiavimas. Mokytojų ir kitų ugdymo proceso dalyvių bendravimo teikiant mikčiojančiam mokiniui pagalbą rezultatai pateikiami 7 lentelėje.

7 lentelė

Pedagogų bendravimo dažnumas

Bendravimo dažnumas	Tėvai		Logopedas		Psichologas	
	N	%	N	%	N	%
Sistemiškai	56	38,1	82	55,8	52	35,4
1 kartą per mėnesį	25	17,0	13	8,8	14	9,5
1 kartą per metus	11	7,5	2	1,4	2	1,4
Bendravime reikalui esant	47	32,0	42	28,6	60	40,8
Neteko bendrauti	8	5,4	7	4,8	18	12,2

Pateikti duomenys rodo, kad tiriamieji dažniausiai bendrauja su logopedais (55.8%). Anksčiau minėti rezultatai parodė (žr. 4 paveikslą), kad pedagogai daugiausiai pagalbos apie mikčiojančių vaikų ugdymą, elgesio ypatumus gauna iš logopedo, todėl jiems būdingas aktyvesnis bendradarbiavimas. Daugiau kaip trečdalis mokytojų atsakė, kad bendrauja tiek su mikčiojančio

mokinio tėvais (38,1%), tiek su psichologu (35,4%). Remiantis gautais rezultatais (žr. 6 paveikslą), galima teigti, kad mokytojams trūksta psichologinių žinių apie bendravimo su mikčiojančiais ypatumus, palankaus ugdytiniui klasės mikroklimato kūrimą, todėl aktyvesnis bendradarbiavimas su psichologais, mikčiojančio mokinio tėvais galėtų padėti ugdyti mikčiojančius mokinius. Tikėtina, kad į šiuos pagalbos dalyvius kreipiamasi tik sprendžiant vaiko elgesio problemas klasėje. Logopedas žinodamas visų komandos dalyvių svarbą mikčiojimui įveikti, turėtų paskatinti mokytojų bendravimą su mikčiojančio mokinio tėvais, psichologais.

Specialistų komandos narių bendradarbiavimas yra naudingas kiekvienam ugdymo proceso dalyviui, o ypač mikčiojančiam mokiniui. Kokius bendradarbiavimo būdus dažniausiai renkasi respondentai savo ugdymo įstaigoje, matyti 8 lentelėje.

8 lentelė

Mokytojų, tėvų ir logopedų dalyvavimas pagalbos mikčiojantiems moksleiviams procese

	Mokymo įstaiga	Darželis-mokykla		Pradinė mokykla		Pagrindinė mokykla		Vidurinė mokykla		Bendras	
		Vid.	Nuok nuo vidurk.	Vid.	Nuok nuo vidurk.	Vid.	Nuok nuo vidurk.	Vid.	Nuok nuo vidurk.	Vid.	p
1	Tėvų pageidavimų žinojimas	2,13	,354	2,59	,575	2,36	,678	2,30	,574	2,38	,038
2	Tėvų informavimas apie bendravimą	2,75	,707	2,66	,499	2,54	,693	2,50	,584	2,56	,260
3	Tėvų informavimas apie kalbėjimo problemas	2,88	,354	2,66	,530	2,46	,693	2,47	,696	2,54	,222
4	Kalbėjimo užduočių skatinimas atlikti namuose	2,75	,463	2,46	,596	2,32	,723	2,17	,761	2,31	,072
5	Dalyvavimas kalbos vertinime	1,88	,641	2,05	,631	1,89	,629	1,99	,843	1,98	,822
6	Įvertinimo rezultatų žinojimas	2,25	,463	2,41	,631	2,54	,576	2,37	,820	2,41	,631
7	Ugdymo plano aptarimas	2,38	,744	2,44	,743	2,68	,612	2,46	,755	2,49	,427
8	Nuomonės, lūkesčių išsakymas	2,63	,518	2,46	,778	2,61	,629	2,49	,676	2,51	,831
9	Dalyvavimas logopedinėse pratybose	2,00	,756	1,83	,704	1,89	,737	1,84	,845	1,86	,941
10	Tikslų logopedinėse pratybose žinojimas	2,88	,354	2,44	,673	2,54	,637	2,50	,717	2,51	,331
11	Vaiko pasiekimų žinojimas	2,75	,463	2,51	,675	2,54	,637	2,46	,755	2,50	,799
12	Užduočių atlikimas klasėje	2,38	,518	2,32	,687	2,39	,629	2,09	,717	2,22	,134
13	Informacijos teikimas logopedui	3,00	,000	2,51	,675	2,61	,685	2,51	,654	2,56	,780

Iš 8 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad pradinių mokyklų mokytojai, dažniau nei kitose įstaigose dirbantys pedagogai, žino tėvų pageidavimus ir lūkesčius, mikčiojančio mokinio ugdymo klausimais. Galima manyti, kad pradinėse mokyklose yra artimesni ryšiai su tėvais, didesnė pradinių klasių mokinių globa, nei pagrindinėse, vidurinėse ar gimnazijose, todėl pedagogai gali dažniau aptarti aktualius mikčiojančių vaikų klausimus. Tikėtina, kad tai gali lemti ir dažnesnis tėvų apsilankymas pradinėje ugdymo įstaigoje nei kitose mokyklose. Aptarti mikčiojančio mokinio ugdymo planą, bendrauti su tėvais labiausiai siekia pradinių klasių mokytojai.

Pagalbos mikčiojantiems mokiniams vertinimo lentelė parodė dažniausiai pedagogų pasirenkamus bendravimo būdus su mikčiojančių mokinių tėvais ir mokyklose dirbančiais logopedais. Mokytojai bendraudami su tėvais pirmiausia stengiasi informuoti tėvus apie vaikų bendravimo ypatumus klasėje. Pedagogai daugiausiai su mokiniais praleidžia laiko mokykloje, todėl jų teikiama informacija tėvams yra ypač reikšminga. Mokytojai stebėdami mikčiojančių mokinių elgseną pamokoje ir po pamokų, gali išsiaiškinti mokinių tarpusavio santykius. Jeigu mokinys blogai jaučiasi klasėje, stebėdamas vaikų tarpusavio santykius, pedagogas gali išsiaiškinti priežastis. Pasidalinus informacija su mikčiojančių mokinių tėvais galima sužinoti pačių tėvų lūkesčius ir karu priimti problemos sprendimo būdą.

8 lentelėje pateikti rezultatai rodo, kad mokytojai noriai dalinasi informacija apie mikčiojančius mokinius, vaiko pasiekimais logopedinėse pratybose, išsako savo nuomonę ir lūkesčius mokyklose dirbantiems logopedams.

Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus galima teigti, kad pradinių klasių mokyklose dirbantys mokytojai yra linkę glaudžiau bendradarbiauti su mikčiojančių mokinių tėvais ir logopedais. Tikėtina, kad numatytų uždavinių realizavimas mikčiojančio ugdymo procese, pateisina pedagogų lūkesčius.

3.9. Pedagogų veiklos sričių tobulinimas

Pakitusi ugdomoji situacija skatina pedagogus keisti požiūrį į savo darbą, ieškoti efektyvesnių ugdymo būdų, kitaip pažvelgti į savo kaip ugdytojo vaidmenį (Miltenienė, Borkertienė, 2008). Anketos pabaigoje buvo siekiama išsiaiškinti, kokias sritis respondentai norėtų tobulinti ugdant mikčiojantį mokinį. Tyrimo duomenys pateikti 9 lentelėje.

Mokytojų tobulinamos sritys pagal darbovietę

	Mokymo įstaiga	Darželis-mokykla		Pradinė mokykla		Pagrindinė mokykla		Vidurinė mokykla		Bendras		p
		Vid	Nuok nuo vidur k.	Vid.	Nuok nuo vidur k.	Vid.	Nuok nuo vidur k.	Vid.	Nuok nuo vidur .	Vid.	Nuok nuo vidur .	
1	Individuali pagalba mokiniui	2,75	,463	2,74	,442	2,70	,542	2,83	,419	2,78	,451	,160
2	Profesinės žinios apie mikčiojimą	2,63	,518	2,68	,474	2,64	,559	2,60	,522	2,63	,512	,433
3	Individualių savybių pažinimas	2,75	,463	2,55	,552	2,64	,559	2,69	,498	2,64	,522	,387
4	Mikčiojančio poreikių pažinimas	2,50	,756	2,64	,537	2,68	,476	2,71	,457	2,67	,499	,930
5	Teigiamo bendraamžių požiūrio į mikčiojimą skatinimas	2,63	,518	2,46	,600	2,70	,465	2,74	,504	2,65	,534	,997
6	Klasės vaikų santykiai	2,50	,535	2,41	,637	2,64	,488	2,70	,551	2,60	,571	,974
7	Aktyvesnis dalyvavimas logopedinės pagalbos procese	2,50	,756	2,46	,505	2,48	,643	2,58	,556	2,53	,569	,330
8	Tėvų įtraukimas	2,63	,518	2,43	,675	2,54	,576	2,65	,590	2,57	,610	,847
9	Iniciatyva bendraujant su kitais specialistais	2,38	,518	2,47	,647	2,56	,577	2,55	,558	2,52	,581	,787
10	Tikėjimas vaiko galimybėmis	2,38	,744	2,41	,725	2,39	,737	2,54	,721	2,47	,723	,743
11	Teigiamo mikroklimato klasėje kūrimas	2,50	,535	2,41	,637	2,57	,573	2,70	,521	2,59	,572	,269
12	Gerosios patirties sklaida	2,63	,518	2,49	,556	2,56	,641	2,65	,538	2,59	,561	,753
13	Mikčiojančių poreikių pažinimas	2,63	,518	2,63	,489	2,61	,497	2,69	,468	2,65	,478	,584
14	Bendradarbiavimas su tėvais	2,50	,535	2,34	,669	2,43	,742	2,67	,586	2,52	,648	,921
15	Bendradarbiavimas su logopedu	2,50	,535	2,33	,737	2,42	,809	2,52	,633	2,45	,690	,362
16	Mokinių išklausymas	2,38	,916	2,21	,656	2,61	,567	2,66	,562	2,51	,636	,339
17	Empatija	2,38	,916	2,38	,711	2,54	,693	2,51	,590	2,47	,662	,086
18	Mikčiojančio integracija	2,25	,886	2,49	,683	2,44	,847	2,51	,723	2,48	,741	,372

Gauti apklausos duomenys rodo, kad visų mokymo įstaigų mokytojai pripažįsta, kad yra daug sričių, kuriose jie galėtų tobulinti savo žinias ir gebėjimus dirbdami su mikčiojančiais mokiniais. Statistiškai reikšmingo skirtumo tarp veiklos sričių vertinimų ir demografinių duomenų nėra (visi teiginiai $p > 0,05$). Galima teigti, kad respondentai vieningai sutinka, kad klausimas kaip ir kokią pagalbą teikti mikčiojantiems mokiniams jiems yra aktuali problema. Nepriklausomai nei nuo darbo stažo, nei nuo kvalifikacinės kategorijos ar ugdymo įstaigos, visi respondentai mano, kad

reikia plėsti ir gilinti savo žinias apie mikčiojančių mokinių ugdymą, tokiu būdu sukuriant vaikui palankią aplinką įveikti kalbėjimo nesklaidumus.

Atlikta kintamųjų, kurie apibūdina veiklos sritis, kurias mokytojai norėtų tobulinti, dirbdami su mikčiojančiais mokiniais, faktorinė analizė. Išskirti 4 faktoriai, apjungiantys keletą kintamųjų stipriai koreliuojančių tarpusavyje (žr. 10 lentelę).

10 lentelė

Pedagoginių pagalbos teikimo tobulinimo sričių išskyrimas faktorine analize

Eil. Nr.	Faktoriaus kintamieji	L ^{*1}
1 faktorius. Mikčiojančio pažinimas ir pagalba		
1	Vaiko individualių savybių pažinimas	,775
2	Mikčiojančio mokinio poreikių pažinimas	,760
3	Klasės vaikų santykiai	,747
4	Teigiamo mikroklimato klasėje kūrimas	,676
5	Mokinių išklausimas	,629
6	Tikėjimas vaiko galimybėmis	,535
Vidutinė faktoriaus vertė		0,687
2. faktorius. Aktyvus palankios aplinkos kūrimas		
1	Iniciatyva bendraujant su kitais specialistais	,870
2	Individuali pagalba mokiniui	,787
3	Gerosios patirties sklaida	,713
4	Aktyvesnis dalyvavimas logopedinės pagalbos procese	,636
Vidutinė faktoriaus vertė		0,727
3. faktorius. Integracija		
1	Teigiamo bendraamžių požiūrio į mikčiojimą skatinimas	,426
2	Mikčiojančio vaiko integracija	,787
3	Empatija	,651
Vidutinė faktoriaus vertė		0,621
4. faktorius. Bendradarbiavimas su kitais pagalbos teikimo dalyviais		
1	Tėvų įtraukimas	,540
2	Bendradarbiavimas su tėvais	,776
3	Bendradarbiavimas su logopedu	,478
Vidutinė faktoriaus vertė		0,598

Pateiktų faktorių analizė parodė, jog kintamųjų statistinis ryšys su faktoriais ir grupavimasis jų viduje yra teoriškai prasmingas: kintamųjų koreliacijos su išskirtais faktoriais yra gana aukštos ir svyruoja nuo 0,426 iki 0,870. Tyrimo dalyvių tobulintinas sritis atspindi keli faktoriai: aktyvus palankio aplinkos kūrimas, mikčiojančio pažinimas ir pagalba jam. Mokytojai stengdamiesi pažinti mikčiojančių mokinių siekia išsiaiškinti jo poreikius, stebi klasės vaikų santykius su mikčiojančiu mokiniu, formuoja teigiamą atmosferą klasėje, stengiasi išklaustyti mokinius, juos palaikyti.

* Pastaba: terminų ir sutrumpinimų paaiškinimai:

¹ L – faktorinis svoris (remiantis pagrindinių komponentų metodu Varimax rotacija) parodo kintamųjų ir faktoriaus (Alpha factoring analizės modelis) statistinio ryšio glaudumą.

Norėjimas teikti mikčiojančiam mokiniui kvalifikuotą pagalbą skatina mokytojus aktyviau bendrauti ir bendradarbiauti su kitais pagalbos teikimo dalyviais, dalintis turima informacija apie mikčiojančių mokinių individualių savybių pažinimą, palankių, tolerantiškų santykių kūrimą klasėje.

Į faktorių „Aktyvus palankios aplinkos kūrimas“ pateko 4 teiginiai, atskleidžiantys pagalbos teikimo mikčiojantiems mokiniams tobulinimo reikalingumą. Mokytojų nuomone, būtina aktyviau bendrauti su logopedu, psichologu, mikčiojančio mokinio tėvais, teikti individualią pagalbą mokiniui, dalintis gerąja patirtimi su kitais pedagogais, aktyviau dalyvauti logopedinės pagalbos procese. Faktorių komponentų lentelė (žr. 11 lentelę) parodo, kaip šie faktoriai koreliuoja tarpusavyje.

11 lentelė

Faktorių komponentų lentelė

Komponentai	1	2	3	4
1	,707	,469	,454	,271
2	-,494	,862	-,063	-,098
3	,397	,179	-,889	,141
4	-,313	-,071	-,004	,947

Vaiko individualių savybių pažinimas siejamas su vaiko įtraukimu į socialinį gyvenimą, veiklus pažinimas vyksta per individualų bendravimą ir bendradarbiavimą su kitais, kuris pateiktas su „ - “ ženklu, kuo mažiau bendradarbiaujama su kitais ir individualiai, tuo daugiau pedagogui reikia papildomų pastangų, kad savarankiškai pažintų vaiką.

Apibendrinant galima teigti, kad labiausiai visų mokymo įstaigų pedagogai norėtų tobulinti gebėjimą pažinti mikčiojančius mokinius, bei gebėjimą kurti aktyvią bendradarbiavimo aplinką. Tokia nuomonė būdinga visiems pedagogams nepriklausomai nuo jų darbo stažo, kvalifikacijos. Tikėtina, kad mokytojai aktyviau bendradarbiaudami su logopedu, psichologu, įtraukdami mikčiojančius mokinius ir jų tėvus, mažiau patirtų mokinių konfliktinių santykių sprendimo problemų, suteiktų daugiau pasitikėjimo mikčiojantiems mokiniams, sukurtų palankesnę aplinką jiems ugdytis ir įveikti kalbėjimo nesklandumus, skatintų aktyvesnį bendravimą ir jo palaikymą su bendraklasiais. Visų pagalbos teikimo dalyvių aktyvus dalyvavimas yra reikšmingas siekiant užtikrinti veiksmingą kompleksinę pagalbą mikčiojantiems mokiniams.

Išvados

1. Mokslinės literatūros analizė rodo, kad mikčiojimas yra sudėtingas kalbėjimo sutrikimas, kuriam būdingi garsų, skiemenų ir žodžių pakartojimai, tęsimas, artikuliacinio aparato įtampa ir pauzės, kurios neigiamai veikia sklandaus kalbėjimo kokybę. Teorinė mikčiojančių mokinių psichosocialinės charakteristikos analizė parodė, kad mokiniai aiškiai suvokia savo kalbėjimo trūkumus, kurie neigiamai veikia vaiko psichinę sveikatą, apsunkina socializaciją, bei mokymąsi.
2. Šios apklausos duomenys rodo, kad mokytojai dažniausiai apie mikčiojimą žinių įgyja konsultuodamiesi su logopedu, bendraudami su mikčiojančio mokinio tėvais, dalindamiesi informacija su kitais mokytojais, ieškodami informacijos internete. pedagoginėje psichologinėje tarnyboje dirbančiais specialistais.
3. Pedagogai ugdydami mikčiojančius mokinius dažniausiai patiria mikčiojančių mokinių atsakinėjimo žodžiu, dalyvavimo popamokinėje veikloje, neigiamo bendraklasių požiūrio, tarpusavio bendravimo, individualaus dėmesio mikčiojančiam skyrimo, informacijos apie mikčiojimą trūkumo, tėvų, psichologų pagalbos gavimo problemas.
4. Tyrimų rezultatų analizė parodė, kad dažniausiai pedagogai siekdami padėti mikčiojantiems mokiniams klasėje taiko tokius pagalbos būdus: kalbasi apie mikčiojimą su vaiku, padeda mokiniui tarti sunkesnius žodžius, stengiasi nekreipti dėmesio į mikčiojimą, palaiko lėtą kalbėjimo tempą, stebi ar mikčiojimas netrukdo vaiko aktyvumui, aptaria pagalbos būdus su logopedais, mikčiojančio mokinio tėvais, išsiaiškina mokinio lūkesčius pasiteiraudami, kuo gali jiems padėti, stengiasi nekalbinti sustiprėjus mikčiojimui.
5. Mokytojai bendraudami su mikčiojančių mokinių tėvais: stengiasi išsiaiškinti tėvų lūkesčius apie pagalbos teikimą mikčiojantiems mokiniams, bei informuoti juos apie mikčiojančių mokinių bendravimo ypatumus pamokos metu ir po pamokų. Su mokyklose dirbančiais logopedais pedagogai dalinasi informaciją apie mikčiojančius mokinius, domisi vaiko pasiekimais logopedinėse pratybose, išsako savo nuomonę ir lūkesčius mikčiojančių mokinių ugdymo klausimais.
6. Pagrindinės sritys, kurias pedagogai norėtų tobulinti ugdydami mikčiojančius mokinius: mokinių individualių savybių pažinimas, palankaus ugdytiniui mikroklimato klasėje kūrimas, mokinių išklausymas ir supratimas, teigiamas požiūris į mikčiojimo įveikimo galimybes.

Literatūra

1. Ališauskas, A. (2003). Vaikų raidos ypatingumą ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių pažinimas ir įvertinimas. J. Ambrukaitis (Red). *Specialiojo ugdymo pagrindai* (p. 245–253). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
2. Ališauskas, A. (2007). *Vaiko psichopedagoginis vertinimas: pokyčių perspektyva*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
3. Ališauskas, A., Jomantaitė, R. (2008). Bendrojo lavinimo mokyklų mokinių specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimo analizė. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 4 (20), 71–78.
4. Ališauskas, A., Miltenienė, L. (2001). Specialiųjų mokymosi poreikių tenkinimas: mokinių požiūris. *Specialusis ugdymas*, IV (1), 6–15.
5. Ališauskienė, S. (2002). *Ankstyvosios reabilitacijos tarnybų veiklos optimizavimas konstruojant bendradarbiavimo su šeima modelį*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
6. Almonaitienė, J. (Red.). (2003). *Bendravimo psichologija*. Vadovėlis. Kaunas: Technologija.
7. Ambrukaitis, J., Ruškus, J. (2002). Specialiųjų poreikių vaikų pažinimas ir ugdymas teorinis pagrindimas. *Specialusis ugdymas*, 2 (7), 6–23.
8. Aramavičiūtė, V. (2009). Šiuolaikinio žmogaus socializacija Juozo Vaitkevičiaus socialinėje pedagogikoje. *Pedagogika*, 22, 163–173.
9. Barkauskaitė, M. (2005). Pedagogų rengimas: tradicijos ir kaita. *Pedagogika*, 79, 11–16.
10. Beck, A. T. (2005). *Kognityvinė terapija ir emociniai sutrikimai*. Vilnius : VIA RECTA.
11. Bitinas, B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija.
12. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. II d. Klaipėda.
13. Blood, G. W., Blood, I. M., Tellis, G. M., & Gabel, R. M. (2001). Communication apprehension and self-perceived communication competence in adolescents who stutter. *Journal of Fluency Disorders*, 26, 161–178.
14. Blood, G. W., Blood, I. M., Tellis, G. M., & Gabel, R. M. (2003). Apreliminary study of self-esteem, stigma, and disclosure in adolescents who stutter. *Journal of Fluency Disorders*, 28, 143–159.
15. Blood, G. W., Blood, I. M. (2004). Bullying in adolescents who stutter: communicative competence and self-esteem. *Contemporary Issues in Communication Science and Disorders*. 69–79 .
16. Bloodstein, O. (1993). *Stuttering: The search for a cause and cure*. Needham Heights, MA: Allyn& Bacon.

17. Chmella, K., Reardon, N. (2001). *The School-Age Child Who Stutters: Working Effectively with Attitudes and Emotions*. Publ. No. 5. Memphis, TN: Stuttering Foundation of America.
18. Čekanavičius, V., Murauskas, G. (2000). *Statistika ir jos taikymas*. Vilnius: TEV.
19. Dell, C. W. (2000). *Mokinių mikčiojimo šalinimas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
20. Espelage, D. L. (2002). *Bulling in early adolescence: the role of the peer group*.
21. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (1993). *Logopedija*. Kaunas: Šviesa.
22. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, I. (1997). Kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimai. J. Ambrukaitis, (Sud.). *Specialiujų poreikių vaikai*, 49–60. Šiauliai.
23. Goštautas, A., Pilkauskienė, I., Makauskienė, V. (2002). Mikčiojančių pradinė klasių moksleivių verbalinio mąstymo ypatumai. *Specialusis ugdymas*, 1 (6), 46–53.
24. Gučas, A. (1990). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas: Šviesa.
25. Gudonis, V., Masiokienė, G. (2008). Mokytojų empatiškumo tyrimas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2 (18), 102–108.
26. Gudžiūnienė, A. (2010). *Mokinių, turinčių kalbėjimo, kalbos sutrikimų, pasirengimo mokyklai veiksniai kalbos aspektu* (Nepublikuotas magistro darbas, Šiaulių universitetas, 2010).
27. Hargreaves, A. (1999). *Keičiasi mokytojai, keičiasi laikai*. Vilnius: Tyto alba.
28. Hodges, E., Boivin, M., Vitaro, F., & Bukowski, W. (1999). The power of friendship: Protection against an escalating cycle of peer victimization. *Developmental Psychology*, 35, 94–101.
29. Ivoškuvienė, R., Makauskienė, V. (2006). Moksleivių, jų tėvų ir pedagogų požiūrio į mikčiojimą kokybinė analizė. *Specialusis ugdymas*, 2 (15), 37–45.
30. Ivoškuvienė, R., Makauskienė, V., Luneckienė, A. (2010). Logopedinė pagalba mikčiojantiems ikimokyklinio amžiaus vaikams. Vilnius.
31. Ivoškuvienė, R., Radavičienė, S. (2007). Mikčiojimas ir mokyklinio nerimo ryšys. *Specialusis ugdymas*, 1 (16), 68–77.
32. Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
33. Juodaitytė, A. (2002). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. Vilnius: Petro ofsetas.
34. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
35. Kardelis, K. (2005). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Lucilijus.
36. Kvieskienė, G. (2000). *Socializacijos pedagogika*. Vilnius: Baltijos kopija.
37. Kvieskienė, G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė: monografija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
38. Kvieskienė, G. (2005). *Pozityvioji socializacija: monografija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.

39. Leliūgienė, I. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija.
40. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinė pedagogika: vadovėlis*. Kaunas: Technologija.
41. Lisienė, V. (Red.). (2003). *Metodų derinimas šalinant mikčiojimą*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
42. Makauskienė, V. (2008). *Logopedinės pagalbos mikčiojantiems moksleiviams modeliavimas į vaiko orientuoto ugdymo paradigmoje* (Publikuota daktaro disertacija, Šiaulių universitetas, 2008).
43. Makauskienė, V., Ivoškuvienė, R. (2005). Mikčiojimo įveikimas derinant sklandaus kalbėjimo ir mikčiojimo modifikavimo sistemas. *Specialusis ugdymas*, 2 (13), 123–129.
44. Makauskienė, V., Ivoškuvienė, R. (2008). *Mokinių mikčiojimo įveikimas: logopedo knyga*. Vilnius: Firidas.
45. Makauskienė, V., Ivoškuvienė, R. (2011). *Tėvų ir vaiko interakcijos metodas mikčiojimui įveikti*. Kaunas: Buhalteris.
46. Makauskienė, V., Ivoškuvienė, R., Bružinskienė, V. (2007). Šeimoje mikčiojantis vaikas. 396–407.
47. Makauskienė, V., Ivoškuvienė, R., Ruškus, J. (2006). Pagalbos mikčiojantiems teikimas Lietuvoje: praktika, metodai, tendencijos. *Specialusis ugdymas*, 1 (14), 123–137.
48. Makauskienė, V., Ramša, V. (2002). Jeigu jūsų mokinys mikčioja. *Mokykla ir šeima*, 1, 9–13.
49. Manning, W. H. (1996). *Clinical decision making in the diagnosis and treatment of fluency disorders*. Albany, NY: Delmar.
50. Maslow, A. (1987). *Motivation and Personality*.
51. Messenger, M., Onslow, M., Packman, A., Menzies, R. (2004). Social anxiety in stuttering: measuring negative social expectancies. *Journal of Fluency Disorders*, 29, 201–212.
52. Miltenienė, L. (2004). Pedagogų nuostatos į specialųjį ugdymą ir ugdymo dalyvių bendradarbiavimą: struktūros ir raiškos ypatumai. *Specialusis ugdymas*, 2(11), 151–165.
53. Miltenienė, L., Borkertienė, A. (2008). Bendrųjų programų adaptavimas specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams: programų turinio analizės rezultatai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2 (18), 156–163.
54. Nijveldt, M., Beijaard, D., Brekelmans, M., Verloop, N., Wubbels, T. (2005). Assessing the interpersonal competence of beginning teachers: The quality of the judgement process. *International Journal of Educational Research*, 43, 89–102.
55. Olweus, D. (2003). A profile of bullying at school. *Educational Leadership*, 60 (6), 12–17.
56. Pindzola, R. H. (1986). Classroom teachers: interacting with stutterers. *Indiana Association of Teachers Educators*, 3, 2–8.

58. Poderienė, G., Janonytė, N. (2006). Mokytojo įtaka mokinių adaptacijos procesui. *Pedagogika*, 82, 73–79.
59. Rimkienė, L. (1996). Logopedinio darželio auklėtojos vaidmuo, šalinant vaikų kalbos sutrikimus. *Vaikų, turinčių specialiųjų mokymosi poreikių, ir suaugusių neįgalių asmenų socializacija: mokslinės praktinės konferencijos medžiaga* [Šiauliai, 1996 m. sausio 24-25 d.]. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas, 55–56.
60. Ruškus, J., Mažeikis G. (2007). *Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas: kritinė patirties ir galimybių Lietuvoje refleksija: monografija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
61. Shapiro, D. A. (1999) *Stuttering Intervention*. Austin, TX: Pro-ed.
62. Steponkutė, L. (2007). Bendrojo lavinimo mokyklos mokytojai apie mikčiojimą ir jo įveikimą. *Specialusis ugdymas*. Priedas, 59–66.
63. Šinkariova, L. (2010). *Vaikų ir paauglių psichopatologija*. Kaunas.
64. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
65. Yaruss, J. S., Quesal, R. W. (2006). Overall Assessment of the Speaker's Experience of Stuttering (OASES): Documenting multiple outcomes in stuttering treatment. *Journal of Fluency disorders*, 31, 90–115.
66. Unčiūrys, J. (1988). *Vaikų kalbos trūkumai ir jų šalinimas*. Kaunas: Šviesa.
67. Vaičiulienė, A. (2004). *Paauglio psichologija: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams*. Vilnius: Presvika.
68. Vaitkevičius, J. (1995). *Socialinės pedagogikos pagrindai*. Vilnius: Egalda.
69. Valickas, G. (1997). *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
70. Žydzūnaitė, V. (2001). *Slaugos mokslinių tyrimų metodologijos pagrindai*. Vilnius.
71. Žutautienė, N. (2001). *Padėkime mikčiojančiam vaikui*. Kaunas: Vitae Litera.

Inga Traškevičiūtė
SECONDARY SCHOOL TEACHERS HELP FOR STUTTERING PUPILS
The Master's Degree Thesis

Summary

This master thesis describes theoretical analysis of both: psychosocial characteristics of schoolchildren and the help of educators to school children who have stuttering disorders.

The aim of the research is to determine the main methods used by educators in the educational process in order to help schoolchildren with stuttering disorders. Methods of the investigation applied in the work are as follows: a survey and interview. Data statistical analysis provides relative frequency, average, test of χ^2 .

The scope of the analysis is based on 147 educators from secondary schools in which the each form has one or two schoolchildren with stuttering disorder.

The empirical part of the work deals with educator's knowledge about stammer and the possibilities to overcome it, the methods which are implied by educators in the educational process, the peculiarities achieved in cooperation with parents and speech therapists in order to seek the main goal.

In this work the following things have been outlined and the conclusions have been drawn:

1. Stammering is complex speech disorder that is characterized by sounds, syllables and words repetition, continuation, articulation machine tension and silence, which adversely affects the smooth functioning of the speech quality. Theoretical characteristics of stammering student analysis showed that students clearly understand their speech defects, which negatively affects the child's mental health, socialization difficult, and learning.
2. Teachers often acquire knowledge about stuttering speech in consultation with, communicating with the student's parents stammer, sharing information with other teachers to look for information online. pedagogical psychological service specialists working.
3. Teachers educating students most often face problems connected with stammer students responding orally, in the after-school activities, a negative attitude from the classmates, peer interaction, individual attention paid towards stuttering pupil, the lack of information about stuttering, parents, problems in obtaining psychological help.
4. Educators in order to help stuttering students in the classroom apply these methods: talks about stuttering with the child and helps the pupil to say difficult words, try to ignore the stuttering, keep the slow pace of speech, monitor if stuttering does not prevent the child's activity, discuss the ways of help with speech therapists and stammer student's parents, identify the student's expectations inquiring what can help them, try not to speak then the stuttering is intensified.
5. Teachers communicating with pupils' parents: trying to find out parents' expectations of assistance students and inform them about the peculiarities of communication during and after the lesson. Educators share the information about stuttering pupils, show their interest in the child's achievements of speech therapy, give their opinion and expectations about educational issues on stammer in the educational process.
6. The main areas where the teachers would like to improve in educating pupils who stammer: students' knowledge of individual characteristics, children would feel favorable climate in the classroom microclimate, the listening and understanding of pupil, a positive approach to overcoming stuttering opportunities.

Keywords: cooperation, stammer, schoolchildren, help, socialization.

PRIEDAI